

OIHENARTEN AMODIOZKO NEURTITZEN TEMATIKA

Luis Maria MUJICA

SARRERA

Oihenarten euskal idazkietara, eta, batez ere, bere neurtitzetara hurbildu diren autore gehienek (hala-nola, Lafon, Gavel, Irigarai, Mitxelenak) gure poetaren mintzo hertsia, labur eta gaitza azpimarratu dute. Izan ere, bere idazkietako morfologia bereziak, sintaxia gaitzak, sinkopaziozko joerek eta lexiko arkaizanteak zailtasun guzti horiek argitan uzten dituzte.

Aldi berean, nabarmen utzi dute batzuek gu hemen azterkizun dugun amodiozko poetikaren alde ezkutu eta gaitza. Oihenartek, inork ez bezala, eta orain lau bat mende, gurean hain ohizkoa izan ez den bide kultista eta landua hartu zuen, garaiko iruditeriaz hornitua. Bide hain gaitzak, noski, jarraitzaile urri izanen zuen, estetika hark Euskal Herrian lirika zaharrak herriko uretatik jasoriko bidea saihesten baitzuen, nolabait.

Halere, bere bidea erro-errotik ikusten bada, nahiz-eta jantzi kultistaz eman, amodioa edozein literaturatan dituen ildoetatik doa, hots, kontraesan, grina, ezinegon, arbuio, uko, samin eta gisako aldartetatik. Bestalde, berarengan atzemandako iruditeria errenazentista ere naturaren so estetiko batetik hurbil dago, eta alde horregatik aurrez uste izan daitekeen baino hurreagoa da Oihenart. Ez, noski, formaren eta mintzairaren ikuspegitik. Bere sinbolismoa errenazimentutik hurbil damaren somatismoa *perlaz*, *koralez*, *kristalez* hornitzen duenean. Amodioaren aldartetan, alde batetik, ertaro osotik datorren amodioaren trataera ezagun bat atzemangarri (Etxeparek hain ongi isladatzen digun amodioaren sekretua, grina, arbuioa, samina), eta, bestetik, errenazimentua itsasten dion iruditeria klasizista. Alde horretatik, bada, Oihenart ez da uste litekeen bezain originala.

Guk azterketa honetan bere amodiozko neurtitzen tematika aztertuko dugu hogeita bi puntu ukituz, eta horien artean, amodioaren guztizkotasuna, edertasunaren ikuspegia, arbuioa, samina, epiteto zenbait, koloreak, damaren

somatismoa eta poetaren iruditeria ernazentista. Beraz, ez gara mugatzen *Joana* emazteari eskainitako poetikara, bere amodiozko sorkuntza poetiko *zabalera* hedatzen baino. Aldiz, erlijiozko poesigintza ez dugu hemen ukituko.

Oihenart Etxeparekin erkatzen badugu laster azaltzen da honen desberdintasuna, mintzoaren aldetik ez ezik, amodioren trataera benetako eta hurbilagotik. Oihenart hotz eta kultista zen, Etxepare, aldiz, zuzen eta sutsuagoa. Bietan, halere, amodioaren pasarteak antzekoak; bietan grina, amodio ezkutua, damaren arbuioa, malura eta sumintasunaren zikloa. Dena den, Mitxelenarekin esan dezakegu Oihenarten poetika Etxeparearena baino kanpotikoagoa dela: «Baina negarrak, zinkuriak, zauriak eta eriotza aipatu arren, ez tigu alako biotz-ondokorik ematen. Axalekoak dirudite Detxepare-ren itzen ondoan. Onenak, soillagoak eta zakarragoak izanagatik, kementsuago inarrausten gaituzte, obeto ezagutzen baitzuen amorioaren indar purrukatzaillea eta maitemiñak jo duen biotzaren ezinetsia»¹.

Azkerketa hau egitean gure asmo apala Oihenart bezalako euskaldun argi eta edertzalearen amodiozko hurbilketa osatzea da, eta, prezeski, bere bihotzaren aldarreak hobeto ezagutzea.

I. MAITASUNA, AMODIOA

Oihenarten neurtitzetan, batez ere, poetaren gaztaroa eta amodiozko soslaiak isladatzen zaizkigu. *Argia*, *Beltxarana*, *Xuria*, *Graziana* dira amodio horren adirazpideak, nahiz eta ezezagunak izan guretzat dama horiek. *Joana* izanen da, soilik, egiazko amodioaren euskarri, poetaren emazteki bihurtuko zelako.

Oihenarten amodiozko zertzelada positiboetan garaiko jarduera, zintzotasuna, amodioaren eksklusibitatea, maitasunaren guztikotasuna, edertasuna, eta abar azaltzen dira. Baita amodio gaitzaren, hots, amodio erosi eta behartuaren alde txarrak. Denak bertso sotil eta hertsatuetan, bertso ebaki eta gaitzetan eskaintzen zaizkigu. Lehenik ikus dezagun bere mintzoa *maitasunari* dagokionez.

Nik eztut ehor maite zu beizi.
Zuk zeren nahi nuzu ireizi?

Oihenarten aitopen honek maitalearen eksklusibitatea adierazten du. Bigarren bertso-lerroak, berriz, amodioaren errezeloa nabari, hots, maitearen arbuioaren kezka.

¹ Luis Mitxelena, «Arnaut Oihenart», in BAP (1953) 445 or. Guk hemen erabiliko dugun Oihenarten testua Txillardegik Ed. Lur-en argitaratutako Oihenarten *Atsotitzak* eta *Neurtitzak* lanetik harturikoa da, autorearen garaiko ortografia gaurkotuz eta egoki den zuzenketa zenbait eginez.

² V. atala, 1 ahap.

Poetak amodioa heriotzea sortzeko lain dela esaten digu. Errezelo jeloskor horretan andereak maitalearen heriotzea ekar lezake, amodioa izanez tarteko:

Ezpere, hura hilen d' eta zu
harzaz huts zirate hospazu
gizon bat galdu dukezulakotz,
zergatik? maite zintielakotz³.

Oihenarte dama hotzaren aitzakietara ateratzen da. Gurasoen kontrajoera ez da aski ezetza jasotzeko; anderekiak nahita ezkon litezke, gurasoak ez daitezkeelako kontrajarri. Poetaren arrazoi horien azpian arbuioaren eztena nabari:

Eztuzu zer uka, zarel' ogenduru,
ez zer har ait'amen nahia stakuru.
Ezta maitezko gauzetan,
haurren bortx'ahalik hetan⁴.

Beraz, Oihenartek arrazoikotzat ematen du gurasoei uko egitea; errua, ordea, kasu honetan anderekiaren aldetik dago. Bide beretik hurrengoa:

Nihaturen azkazi hurrenak
dira poxelatzen dutenak,
eta nutenak nihaur er'asaldatzen,
zergaiti baitut hura hambat maitatzen⁵.

Maitaleak bortxakeria oro arbuiatzen du; maitatzea bihotzaren arazoa da edozeinengan, askatasuna balio nagusia izaki:

Maitarien jaun erregeak
higu ditu bortxa-legeak,
eta haren resuman libertatea
da gobernari, eta nabusi alkatea⁶.

Askatasuna, errebindikatuz, *governari* eta *alkate* irudien pean, amodioaren arazoetan hirugarren pertsona baten borondate ukatzailea arbuiatzen da. Amodioak guztiz askea izan behar du erabakiak hartzeko, eta, baita, maitearen amodioarekiko «tink egoiteko».

³ V. atala, azken zatia.

⁴ VI. atala, 3. ahap.

⁵ VII. atala, 3. ahap. *Stakuru* (lat. *obstaculum*-etik), bokalearteko likidaren ohizko aldaketaz eta txistukariaren aurretiko protetikaz.

⁶ VIII. atala, 5. ahap. Amodio horrek, bestalde, beste atal batean ikusiko denez, probaren beharra du, poeta pertsonalki eskaintzeko prest dagoena: «Ezar nezan porogutan (hemen hitzak anaptixia PR taldea deuseztatuz); /ordea, hambateki,/ez isireki /har, den'eztela, burutan» (XI. atala, 2. ahap.). *Isireki* unitibo ez mugatuan Lafonek dioenez *isi*-ren ildotik («Notes pour une édition critique et une traduction français de poesies di Oihenart» in ASJU (1955), 76 or.).

Bestalde, poetak maitasun horren guztizkotasuna eta gorentasuna kantatzen ditu. Maitalea sutsua da, jarrera guztizkoen zale. Anderekiari jarrera bera eskatuko dio.

Hona poetaren guztizkotasun horren adibide bat:

Bana ni bano
ez egundano
nehor zuretarragorik⁷.

Dena den, guztizkotasun horren egia maitalearen tasunak ere (*prestutasuna, ontasuna*) gorenak direlako da; nolabait, hainbatekotasun baten ordaina da:

Zeren baita hain haitu,
eta zeren garhaitu
prestuz et'ontarsunez
bertze nesk'oro baitu⁸.

Hurrengoan maitearen zuhurtzia eta jakintasuna ohorarri:

Zeren dena guzia
baita ber zuhurtzia,
eta jakitarzunez
orozaz gainti utzia⁹.

Poetak garbiro aitortuko du bere maitasuna gehiegizkoa («maitegiak») dela damaren aldetik halako lotsakizuna pairatzeko; okerrak, bada, bestearen aldetik datoz.

Zer ere zugati, nigati
bailedask'izterbegiak,
gal zaitzadan eztu hargati
merezi ene maitegiak¹⁰.

Aitorkizun bera, hots, maitasun guztizkoaren testigutza hurrengo neurtitzean ere, neskari jarrera berbera eskatuz. Maitasuna elkarrekikoa da; etzaio laket arbuioa eta hoztasuna maitalearen aldetik.

Maite banuzu, berzez goiti,
nik zu zaitudan bezala,

⁷ IV. atala, 11. ahap.

⁸ XIII. atala, 3. ahap. Lafonek dio: «*Haitu* désigne ici une qualité et ne peut signifier «hautain» comme en IV, 58 («Notes pour une édition...», 78 or.).

⁹ XIII. atala, 4. ahap. Hurrengoan, berriz, damaren mintzoa, izpiritua eta adimena estimagarri: «Minzatze'ederretako, /spritu are hobetako, (adimenduz, eranzun /nik ezin bezalako» (Ibidem, 5. ahap.). Fonetikoki *spritu* delakoan protesi-ezaren kultismo nabaria eta azentu bortitzak sorturiko atzetonikaren erorketa, PR sasi-taldea sortuz.

¹⁰ XV. atala, 5. ahap. *Bailedas(e)* «*edasi*» aditzaren sintetikoa. Cfr. R. Lafon «Notes pour une édition...» p. 8. Bi azken lerroen itzulpen hurbilekoa: «Mon amour exagéré ne mérite pas que je vous perde» (Ibidem).

zuanik hon ardietsi engoiti
pens'ezazu ordu dudala¹¹.

Ikusi dugunez, poetak kontrajarrerazko tenorez, maitasunaren jarduera *kosista* oro arbuiazen du; maitasuna ez daiteke eros, ez eta sal. Neurtitzen seigarren apala maitasun erosi horren arbuioa da:

Onharzun-truku huts, alab'ezkontzea,
ezta hori ezkontze, bana da saltzea;
haren erosle senarrak
zer merezi luke? Adarrak¹².

Logikoki, maitasunak jarrera garbia eskatzen du zuzterretik, ostera amodio-erosleak zorigaitza luke berarekin emaztearen fideltasuna galduz. Ordainetan, emaztea fideltasunetik aske legoke «adarrak» delakoak ironikoki azaltzen duenez.

Bere maiteari (*Ederragoa* deituari) poetak amodiozko maila gorena eskatzen dio, hitz batean, bihotzak maiteminduari ematen dion bera¹³.

II. MAITASUNAREN ZINTZOTASUNA ETA ESKLUSIBITATEA

Hurrengo pasartetan Oihenartek maitaleari dion amodiozko eskusibitate eta fideltasuna isladagarri. Bi tasunak amodio baten esparruan loturik egon behar lukete, beti. Horixe eskatzen dio poetak maitaleari, bere amodioa eredutzat jarritz. Herri eta literatura guztietan azaltzen da giza antropologiarekin bat datorren amodioaren tasun hori, alegia, *fideltasunarena*, eta berarekin amodio «bakarraren» tematika.

Maitalearekiko fideltasuna edo zintzotasuna ohizko ildoetatik dabil, hots, maitaleak damari zor dion jarreratik. Amodioak absolutizatu egin nahi du joera, eta guztizkotasan horrek eskusibitate eskatzen du. Hona pasarte zenbait:

Zenbat nizan
zutan izan

¹¹ Ederragoari, 5. ahap. *Engoiti* = aurrerakoan.

¹² VI atala, 5. ahap. Oihenartek amodioaren tematikan dakarren beste adierazpena «jabetzarena» da. *Jabe/zerbitzari* kontzeptua isladagarri testuetan. Maitaminduak dama bere jabetzat nahi luke, zerbitzaria poeta delarik. «Zerbitzatu, er'ohatu/neska ororen gainean» (II. atala, 13. ahap.), «Laur urte du, zuri beti, zure beti jarraikitez,/higatzen naizela, bai zerbitzu egitez» (VI. atala, 2. ahap.) «Alabaina nik eztakit,/zerbitzatzez, ohoratzez,/othe niroienez akit» (VII atala, 3 ahap.), «Eta nola jabetza/hartu dudana berura» (X. atala, 12. ahap.), «Et'egitera/mana nezana guzia» (XI. atala, 1. ahap.), «Dohainetan neduke/haren zerbitz'ahala» (XIII. atala, 2. ahap.). Denetan argiena, agian, hurrengoa: «Aspaldi nola zuen norhabe/izan bainaz, zuek ene jabe» (*Ezkontidearen hil-kexua, 1. eta 2gn. multzoa*).

¹³ Ederragoari, 5. ahap. Lafonek: «Si vous m'aimez, comme je vous aime, plus que les autres, pensez qu'il est temps que j'obtienne désormais du vous des faveurs...». «Traduction française des poésies d'Oienart», in ASJU (1955), 34 or.

beti tink eta ekhuru;
zein, manura
er', ardura
erpai, ern'et'aiduru¹⁴.

Hemen guztizkotasun hori jarrera psikologikoz (ardura) eta *ern(e)* eta *aiduru* epitetoen bitartez isladaduta. Zintzotasunak, gainera, jarrera horretan eustea eskatzen du, beti esperantzari ateak irekirik:

Horiegatik
orogatik,
etzintuzket ehula
banintz fida
zuk gupida
noizpait nindukezula¹⁵.

Iraupenean sostengatzen da, bada, maitasuna, eta bertan datza, gerorantz ere, maitalea bereganatzeko bermerik trinkoena¹⁶.

Dena den, zintzotasun absolutizatzaile eta eskluitzaile horretan poetak tenore berezia maitearen gogortasuna salatzen kontrajoeraz:

Zuzaz berzerik
nehor maiterik
eztudalarik herrian,
ze bezain gorrik,
ez hain gogorrik
eztudala d'agerrian¹⁷.

Bi mutur horiek, hots, *fideltasuna* eta maitatuaren *gortasuna* nabariago ondorengo orritan. Gortasuna maitasun ororen kontraispilu da; okerrago, oraindik, kontraispilua arbuio definitibo bihurtzen denean, Oihenarte poetak errezeloa duen bezala.

Ondorengo pasartean nabarmen maitasun horren bakarrekotasuna edo esklusibitatea. «Nik eztut ehor maite zu beizi»¹⁸. Anderekia, ordea, arbuioaz salatzen du: «Zuk zeren nahi nuzu ireizi? (arbuiau)»¹⁹. Baten ardurak bestearen mesprezua eta desardura du ordain. Kontraposizioak «oro harena naizala» eta «ezta nizaz arregura» artean:

¹⁴ II. atala, 14. ahap. *Ekhuru/ekhürü* (zubereraz) «tranquilo» esanahiaz, lat. *securus* etimologikotik hurbil.

¹⁵ II. atala, 9. ahap. Lafonek zailtasunak aurkitzen *ezinsusquet* dela eta. Ikus art. c. 64 or.

¹⁶ «Zeren nol'ene maite/ukeiteak iraitte/baitu, hur'ere agian /luzean gora daite» (XIII. atala, 30. ahap.).

¹⁷ IV. atala, 1. ahap. *D'agerrian* = nabarmen («Il est en vue, à decouvert») (Lafon, art. c. 67. or.).

¹⁸ V. atala, 1. ahap.

¹⁹ Ibidem.

Erran baderaukat ezi
oro harena naizala,
nehor ere, hura bezi,
onhetsirik eztudala,
bana horregatik hura
ezta nizaz arregura²⁰.
Nola nitan botere
duen, handi hal'ere,
eta berze maiterik
nol'eztudan batere²¹.

Poetak damaren hautaketa egin duelako lehendiko maitale oro albora utzi du bati bakarrik atxikitzearren; ezerk ez dezake desitsas bihotza haren makurre-ratik. Kasu honetan *Joana* emazteari zuzendutako ahapaldia:

Ni zurretzen has bezain sarri
berhez nindizun bertarik,
lehen hautatu maitagarri
nituen, nindutenetarik,
orain eta betiereko
zureki tink egoiteko,
eta berhez neholatan
enankidizun gisatan²².

Tenore bera (Baionako liburutegian aurkituriko) azkenaldeko amodiozko olerkietan. Maitasun horren esklusibitatea aitorturik arima eri dagoela adierazte-an:

Zuri huts, et'ez bertzeri
darraik'ene gogoa,
zuzaz, nola bait' er'eri
nahiz izan sendoa²³.

III. MAITEREKIN TOPAKETA. ELKARREKIKOTASUNA.

Topaketaren tematika, nolabait, «segeretuarekin» lotu ohi da, maitaleak maitatua bakarrik ikusi nahi izaten baitu. Amodioa ezin daiteke elikatu harreman fisikorik gabe. Etxepareren poesian aski nabarmen topaketaren alde hau:

²⁰ VII. atala, 2. ahap.

²¹ X. atala, 13. ahap.

²² XV. atala, 1. ahap. *Enankidizun* = ez nekizun. *Neholatan* = inolatan («Forme d'eventuel à suffixe relatif» (*Lafon*, art. c. 81 or.).

²³ Beste zenbait olerki, II, 1 ahap. Eta, oraindik: «Zurekin ezagutze hartzten/hasiz gero, Ederragoa,/sendi dizut nitan eihartzten/bertzetrako amorioa, /orai eta sekulakoz /zure nizatealako» (Ederragoari, 1. ahap.).

Ene gogoa baliaki, maite bide ninduke;
 ni errege balin banintz, erregina lizate.
 Hura hala nahi balitz, elgarreki ginate;
 haren haurrak eta eniak aurride oso lirake²⁴.
 Ene gogoa nola baita zuzen iarri hargana,
 haren ere langoikoak dakarrela nigana,
 ene pena sar dakion bihotzian barrena,
 gogo honez egin dazan desiratzen dudana²⁵.

Poetak *Argia* deituriko damari ikustordua zehaztea eskatzen dio, eta aldi berean tokia. Tokia *sekretuzkoa* izatea komeni da, bakardadeak barnekoitasuna areagotzen baitu:

Beraz higanik
 egin, jadanik,
 noiz nakidina dakidan
 jin, eta hura,
 gorde-lekura,
 eta ni han bat akidan²⁶.

Topaketaren esperantza gordetzen du poetak *Argiarekin* solasean, tokiaren isilekotasuna zainduz:

Atsegin ustez
 har, zur'ikustez
 beti, zu zaren lekura
 so xuxen ari
 naiz, senalkari
 okerraren eredura²⁷.

Ikustaldiaren grina adierazteko *zakurra* eta *erbiaren* sinboloaz ere baliatzen da gure Oihenart, urratsaren lehia hobeto isladatzearren:

Zu nahiz batu
 eta minzatu,
 hora nol'erbiratzean,
 bazterrez bazter,
 bethi ere laster
 ari naiz zure hatzean²⁸.

²⁴ B. Etxepare, Olerkia, Edt. Txertoa, 110 or.

²⁵ B. Etxepare, ibidem, 112 or.

²⁶ III. atala, 8. ahap. *Nakidina* = nadin higana (femeninozko itanoan). Aditza hobeto zehazteko ikus R. Lafon, *Le système du verbe basque au XVIe siècle*, t. II, 34-35, 45 or.

²⁷ IV. atala, 4. ahap. *Senalkari* = seinalekari, seinalea egiten duena, —*kari* atzizki aktiboaz. *So...ari naiz* = so egiten dut.

²⁸ IV. atala, 6. ahap. *Hora nol'erbiratzean* = zakurra nola erbiarengana...

Argia damaren jarrera, tamalez, arbuiozkoa da; andereki honek beti presa eta ukoa ditu ordain latz. «Nombait, bi-biak, heltzen bagira» da topaketazko koadroaren alde bat, eta «utzi zitzadan manuz baitzauzat» beste mutur negati-boa²⁹. Bestetan, berriz, topo egitea ez dago maitaleen esku, gurasoen ukoaren mende baino:

Ni maite nuen, nik maitenik dudana
ezt'ehon hauzu hurbiltzera nigana³⁰.

Topaketa lehendik eginiko minaren ordain daiteke; amodioa elkarrekin ikusiz elikatzen da. «Kausit ahal baneza/nonbait berhez-berheza»³¹.

«Batzarre» hitzak Oihenarten poesian topaketaren semantika du³².

Bien arteko amodioa komeni da elkarrekikoa izatea. Maiteak maitemindua bilatzen du; berarengan du poza, erantzun-ezak, ordea, samindura. Amodioaren tenkadura elkarrekiko maitasun baten andanan doa.

Ikus dezagun elkarrekikotasun hori zertan datzan:

Zuk nizaz, nik zuzaz atsegin
biek oroz bat hartzeko³³.

Hemen *ni/zu* izenorde pertsonalen bitartez elkarrekikotasunaren adierazpe-na. Berdin hurrengoan:

Han erasten
zerik hasten
bainaiz ene gaizkia,
eta, nire
bezain, zure
nola nizan egiaz³⁴.

Batek bestearekiko duen ordaina nabarmen «zordun» hitza erabiltzean, maitasunaren tenorea azalduz. Ordain hori, noski, jarrera jeloskor batetik sortzen da:

Eia bada,
ordua da,
zuretan has ziteen
ene hartzen,

²⁹ V. atala, 4. ahap.

³⁰ VIII. atala, 2. ahap.

³¹ X. atala, 15. ahap. Hemen *berhez-berheza* delakoak *sekretuaren* tematika gogarazten du.

³² «Mirets ziniro bazeneki/gau et'egun, zein ardura,/nahiz batzarre egin zureki,/jin nizan zur'okolura» (Ederragoari, 3 ahap.). *Okolua* hitzak jatorria lat. *locullum* delakoan, bere aldakiak beste euskalkietan *ikullu*, *ukullu*, *okelu* direlarik. Cf. Luis M. Mujika, *Latina eta erromanikoaren eragina euskaran*, 56. or.

³³ I. atala, 3. ahap.

³⁴ II. atala, 7. ahap. *Nure* «neure»ren diptongo murrizketa. *Erasten* = mintzatzen.

et'ohartzen
zeren zordun zaudeen³⁵.

Oraindik garbiago hemen azterkizun dugun elkarrekikotasuna «hiltzea gaitz da, gaitzago bana/ mait'uken, et'ez mait'izana»³⁶ dioenean. Oihenarten maite-esperientzia, bada, maiz, porrota izan da, ez du erantzunik eduki. Maitasunak, batzutan, maiteminduen mende ez dauden oztopoak ditu; adibidez, gurasoenak. Orduan elkarrekikotasun fisikoaren baldintza falta da. Hori dela eta poetaren kexua:

Maite dut, eta naiz maitatu,
bana naiz hambat desdixatu,
ni maite nuen, nik maitenik dudana
ezt'ehon hauzu hurbiltzera nigana³⁷.

Taxuzkoa da, noski, amodioa duenak maitasuna eskatzea maitaminduari. Amodioaren neurriak, gainera, parekoa izan behar du, ahalik eta handiena. «Baletsa Jaungoikoari/har nenzan zerbitzari/hark er', eta leriztan/hambat on zein nik hari!»³⁸.

Maitearen esperientzia, tamalez, gaitza da, lagunak huts egiten baitio; ordainik ez ematen jarrera berdinez; *ordaria* falta zaio, hitz batean. «Geroztik esperantzaz hazi /dut neure maitakaria, /egunez egun irabazi /ustez zutan ordaria»³⁹. Ideala norberarena baino gehiago maitearena izatea litzateke. Hori plastikoki adierazita hurrengoan: «Zeren bainaz, bizi nizano,/nihauren bano zureago»⁴⁰.

Jarrera horretatik onura baino ez datorkio damari, amodioa ondasun bikoitza delako. «Hal'egitez zur', ene bano,/ eginen duzu gehiago»⁴¹.

Poetaren samindura elkarrekikotasun horretara ez ailegatzea izanen da, *Argia*, *Xuria*, *Beltxarana* damen kasuetan, adibidez. Horretan datza arbuioaren egia latza. Maitalearen barrunbea damaren pentsamendura atxikia egonen da,

³⁵ II. atala, 12. ahap. Etxeparek ere «zor handian zaude» (IX, 24) zioen maitale eskergabeari.

³⁶ V. atala, 6. ahap.

³⁷ VIII. 2. ahap. *Hauzu* = zilegi. *Lafonek* «n'a le droit» itzultzen du (art. c. 13. or.). Antzeko oihartzunak hurrengoetan: «...Ezi zu bazaud'eneke,/ni bizi eta hil nahi nuzu zureki» (VIII. atala, 6. ahap.), «Zu niganat hotzenago,/ni zugarat gortzenago» (VII. atala, 4. ahap.), «Nombait bi-biak, heltzen bagira/zu beti lehiatu zira» (V. atala, 4. ahap.), «Edo zoriak/nombait, bi-biak,/ noiz ere heltzen baikitu/ han, ni nigarzu/ikusiz, hark zu/gogoeritzen espazitu» (IV. atala, 9. ahap.).

³⁸ XIII. atala, 25. ahap. *Leriztan* ikusi R. Lafon, *Le système* I, 282 ond. *Baletsa «etsi»* aditzaren sintetikoa, datiboko kasuari (*Jaungoikoari*) atxikia.

³⁹ XV. atala, 2. ahap.

⁴⁰ XV. atala, 9. ahap.

⁴¹ *Ibidem*.

erantzukizunik izan ala ez. «Non ere, noreki ere baniz, /pena dut zutan pensatzez»⁴². «En'ixil, eta (maiz pensaketa /egonak, ziotsan nigati»⁴³.

IV. HIL ALA BIZI MAITASUNEZ

Heriotza eta *bizitzaren* antitesia ere nabarmen Oihenarten neurtitzetan; halere, heriotzea gehiago azaltzen da damaren jarrera uzkur eta mesprezagarrien ondorio delako. «Ezi bihotza, zu beti hala/ikusiz gibel zauztadala, /hotzarriturik orai hil-hila»⁴⁴.

Argia damari zuzenduriko neurtitzetan «Hilpenetan behar dut itzuri» eta «Noiz ere bainaiz hauzaz orhitzen, /zin zinez, baniz hil-nahitzen» (*Lafonek* «très sincèrement je désire mourir») gisakoak ixurtzen ditu bihotzaren malura azalduz. Baita «Hiltzea gaitz da, gaitzago bana/ mait'uken, et'ez mait'izan»⁴⁵.

Poetak, espero zuen amodioa ez lortzean, ezkaturik gabeko lanturuz herioari deitzen dio; maitasunik gabe bizitza gorrotagarri zaio:

Behar dudan gero zuzaz net etsitu...,
betor betor herioa,
bizi ene hastioa⁴⁶.

Ondorengo kasuan, berriz, *hil* eta *bizi* antitesia maite-jarrera guztiko baten adierazpen gisa; poetak fideltasuna indar osoaz, hots, biziarekin eta heriotzarekin ondo indar nahi luke:

...Ezi zu bazaud'eneki,
ni bizi eta hil nahi nuzu⁴⁷.

Zuria deituriko damari bere arbuioaz eta mesprezuaz herio baten errudun gerta daitekeela dio. Poetaren bihotza hil dezake:

Zerbait eur'ontarzuneti,
bihotz hunen pitzgarri,
emadan sarri,
begiratzeko hiltzati:

⁴² I. atala, 3. ahap.

⁴³ III. atala, 4. ahap. Ildo beretik hurrengoak ere: «Banaiz jaikiten, /banaiz etziten, /zu zatozt beti gogara» (IV. atala, 2. ahap.), «Zuganik hon ardietsi engoiti/pens'ezazu ordu dudala» (Ederragoari, 5. ahap.).

⁴⁴ V. atala, 1. ahap.

⁴⁵ V. atala, 5. eta 6. multzoak. Baita hurrengoak: «Ezperere, hura hilen d'eta zu /harzaz huts zirate hospazu» (Ibidem, azken multzoa).

⁴⁶ VI. atala, 9. apala. Lehen pasartea gaurko euskara arautuan: «Zutzaz guztiz etsi egin behar izanen dudanez...».

⁴⁷ VIII. atala, 6. ahap.

ezpadidan, lur orotan,
zeren hik hil banuken...»⁴⁸.

Beltxaran damari ere herio-salaketa bera amodioa ukatu diolako. Oraingoan, ordea, salaketa hori zuzenagoa da, dudarik gabe:

Ezpanun hant'idokiten,
zordun izan bezala,
hik hil nunala
dinat hil-aitorr utziten⁴⁹.

Hemengo «hil-aitorr(a)» damaren jarrera zapuztzaitetik. Poetak damari doluzko egoeratik ateratzea eskatzen dio, amodio-ezak sorturiko egoera gaitzetik askatzea. Salaketa «hil hil nunala» delakoa da.

Joana emaztekiaren jokabidea, aldiz, positiboa izanen da. Haren amodioa *bizi eta hiltzea* merezi duen opari da. Horregatik: «Batez nago harturik/ hura gogoan sarturik, /ezin hil, ezin biziz, /nago net eihaturik»⁵⁰. Logikoki, *Joanak* bizitza fisikoaz galtzen duenean poetak zertarako bizi bear duen esaten du; ez du merezi lur hontan irauteak bizitza *heriotzea* bilakatu baitzaio poetari:

O zer hiltze latz'enetako!
Hura galduz gero zertako
hemen, ala gaitz-beha nago?⁵¹.

V. AMODIOAREN SEKRETUA

Ertarotik ernazimendura amodioren adierazpenetan «sekretuaren» tematika da berezitasun argienetako bat. Maitaleak sekretuan maite du dama; jelsokortasunak ezkutuko aldarteak maite ditu amodioa adierazteko. Beste maitaleen soetatik gorde nahi luke galaiak neska. Jokabide hau ere aski nabarmen euskal alorrean Etxepareren poetika gozo eta xaloan. Aski ditugu hurrengo testuak kontutan hartzea:

Balinetan nik banerro hari neure bihotza,
eta gero balin balit respuesta bortitza,
dardoak bano lehen liro erdira ene bihotza;
duda gabe eror neinde han berian bihotza⁵².

⁴⁸ IX. atala, 4. ahap. *Hil banuken* = hilko bait naun. Zubereraz «*baitnūken*. Heriotzearen aipua hilobiaren irudipidean «Zeren nuken idoki/halaz osoki/sartzeraz geroz, hobiti» dioenean (Ibidem, 5. ahap.).

⁴⁹ XI. atala, 4. ahap.

⁵⁰ XIII. atala, 1. ahap.

⁵¹ Ezkontidearen hil-kexua, 4. gn. multzoa

⁵² B. Etxepare, *Olerkiak*, 110.or.

Tenore berdinekoak «Sekretuki behar dizit harekila mintzatu» eta «Biok behin sekretuki nonbait mintza gitian».

Etxepareren, eta garaiko frantziar poesiaren, ildotatik hurbil hurrengo pasarteak Oihenartengan:

Haur hal ezten
ardiresten
baitzituket batzutan,
ez agerri,
ez enzuerra
eztateien lekutan⁵³.

Beraz, maitemindua ez *entzun* eta ez *ageri* (ikusi) daitekeen lekutan atzematen da. Poetak dama toki bakartietan (bazter lekutan) topatzea nahi luke; leku ageriak gorrotatzen ditu:

Hirekil'aldiz
bederak'aldiz
bazter lekutan baturik
nonbait banago...⁵⁴.

Poeta, aldiz, ez da ausartzen *Argia* damaren etxe ondora agerian hurbiltzea; sekretuan nahiago luke:

Bana herabe,
stakuru gabe
dinat, Argia, jitera
hir'etx'irira
leku agerira...⁵⁵.

Hurrengo ahapaldian, garbiro, toki sekretuaren guraria; topaketaren lekurik egokiena ezkutukoa da, hots, besteen soetara gorderik dagoena. Gorde-lekuaz mintzo da, bada Oihenart Etxepareren hurbiletik:

Beraz higanik
egin, jadanik,
noiz nakidina dakidan
jin, eta nura

⁵³ II. atala, 6. ahap. Lafonek: «Pour qu'il n'en soit pas ainsi, je vous surprende parfois dans des endroits où l'on ne peut être ni vu ni entendu» («Traduction français...», 6 or.).

⁵⁴ III. atala, 2. ahap. *Hirekila* = hirekin; sozietiboan zubereraz —*kila*. *Bedaraka* = bakanka, bakarrik.

⁵⁵ III. atala, 7. ahap. *Ivira* = hurbilera, ondora. *Stakuru* = aitzakia, lat.*obstaculum*-etik.

gorde-lekura
eta hi han bat akidan⁵⁶.

Bihotzak duen malura eta samina adierazteko poetak ez du bakar-tokia baino besterik opa. Askatasun eta egokitasun hobea du maitaleak ezkutuan bihotza hustutzeko:

Kausit ahal baneza
nonbait berhez-berheza,
hun'ene penatzea
baka bide baileza⁵⁷.

Beste batzutan ezkutapena damaren aldetiko arbuioaren eta mesprezuaren adierazpen da; ez poetaren desiragarri:

Aitziti ni ekus-eta, gorde
nahiz zabiltz' et' itzuri;
eta hunki-jin erran orde
ari zitzauzat belzuri⁵⁸.

Galaiak, gainera, dama *gauean* ikusi nahi luke («Margarita, /jin-konjita/, gauan behin zugana»)⁵⁹.

VI. SUA

Suaren tematikak ez du halako garadurarik Oihenarten poetikan, nahiz eta molde errenazentistaren aldetik esperatzekoa izan:

Bero huntarik lipar bat,
su huntarik huts inhar bat,
O, laztana, eretxeki
ahal banezazu zuri,
nintzabela zait iduri
sendo hainbertzereki⁶⁰.

⁵⁶ III. atala, 8. ahap. «Eta hi han bat akidan» delakoak, garbiro, topaketaren egitateak isladatzen du. *Nakidina...jin* = nakinan etor, itanozko femeninoan. *Argia* damari, oraindik, bien artetik kanpoko ikusle oro arbuiauz: «Bana zureki nahi nikezi/ elizan nehor zuhaur bezi,(et'ikuslerik ageri elizan/ lekutara zindiaurizan» (V atala, 2 ahap.). *Zindiaurizan* = *jaugin* aditzaren sintetikoa, *etor zintezen*). *Lafonek jaugin* dela eta:» g est devenu r, comme dans soul. *tziauri* «venez» («Notes pour...» 69. or.).

⁵⁷ X. atala, 15. ahap. *Berhez-berheza* = bakan-bakanka, bakar-bakarrik.

⁵⁸ Beste zenbait olerki, V, 8 ahap. *Ari zitzauzat* = ari zatzazkit. *Itzuri* = ihesi.

⁵⁹ II. atala, 18. ahap. *Jin-konjita* = etorri-baimena. Amodioa, beraz, suaren irudipean adierazten da; suak bezala, amodioak erre egiten du maitalearen bihotza. *Joana* emazteari zuzenduriko neurritz batean su horren txinpart bat, bederen, eritasuna sendatzeko aski litzatekeela dio:

⁶⁰ XIV. atala, 4. ahap. *Inhar* = txingar. *Hainbertzereki* = besterik gabe.

Poetak sobera du su horren nimiño bat eskuratzea, gaisotasun orotik sendatua sentitzeko. Bestalde, poetak bere burua antitesi baten aurrean ikusten du, hotzak berotasuna eta urak sua sortzen baitizkio:

Ban'orai, miragarritan,
hotzak beroa du nitan,
urak sui'eraikiten⁶¹.

Gorago, irudi berarekin jarraituz, elurrak sua sortzen zuela bihotzean zioen («Elhurak alabadere naduka ni, hotz badere, /errerik bihotzean»)⁶².

Emaztekiari eskainitako atalean, oraindik, beste hitz-jokuak *sua* eta *hautsa* (ceniza) delakoekin, eta, era berean, *sua* eta *kisulabearekin* (calera):

Zurekin batu
et'aize gabe.
Su naiz bilhatu,
ta kisu-labe.
Maita nezazu,
halaz hil daite.
Espenezazu
hauts gertha naite⁶³.

Beste pasarte batean ere suaren ideia «ilhaunt enadin» hitzen bitartez.

VII. EDERTASUNA

Damaren kalitate fisikoetan aipatuenetakoa edertasuna. Hori konstante bat da Oihenarteren neurtitzetan, eta poetak ezagutu dituen andereki guztiei atxikia azaltzen da. Nahiz eta atal berezian aztertuko, ditugun poetak dama bakoitzari egozten dizkion deskribapenak (ernazimenduko iruditeriatik hurbil *begi*, *lepo*, *bular*, *sabel*, *beso*, *esku*, *zango*, eta abarren trataeran), hemen edertasunari zentzu *zabalean* atxikitakoak kontsideratuko ditugu.

Edertasunaren tematika, bereziki, *Zuria*, *Joana* eta *Beltxarana* damen deskribapenetan. Hona lehen pasarte bat:

Amets, al'egia, d'ote nik enzuna,
emaiten duzula zur'edertarzuna,

⁶¹ Ibidem, 3. ahap.

⁶² Ibidem, 2. ahap.

⁶³ XVI. atala, 9. eta 11. ahapaldiak. *Kisulabe* = calera, lat. *gypsum*-etik; Hegoaldeko (G.B.) *igeltsu*, aldiz, gaztelania zaharreko *yelso-tik*, Cfr. Luis. M. Mujika, *Latina eta erromanikoaren eragina euskarari*, 67, 128. or.

hon eztaritzozunari,
moien apur baten sari?⁶⁴.

Hemen nolabaiteko salaketa damaren edertasuna diru-trukezkoa bailitzan. Maiteak edertasun garbia nahi du, ez «ederrik gaitz dena» eta konparaketa baten bitartez «nol' ezne'uluzu» dena⁶⁵. Ez daiteke edertasuna (*Edertza* dio oraingoan Oihenartek —*tza* atzizkia —*tarzuna* ordez abstraktukiago erabiliz) diruaren menpe ezarri; hori maitasuna mesprezatzea litzateke:

Egundan'ez ailiz jaio gaiztagina,
«Edertza», neskato «Onaren» zeregina,
edo jai' —eta, berhala
hil ailiz, inhar bezala⁶⁶.

Zuria damaren edertasun berezia da; behar bada, beste guztiena baino areagoa. Aitorpena *betartea* kontutan edukita:

Ederrenen bardina
(ezpadohat'aitzina)
da begitartez, eta
diskret oboro ezina⁶⁷.

Beltxarana anderekiari edertasun somatikoa zertarako duen galdetzen dio, bihotzez gogorra bada. Eta, berriro, edertasunaren aitorra («Eder eztena/hi bezalako ederraren»)⁶⁸, baina bihotzaren gogorkeria ere adieraziz:

Zer probetxu edertarzuna
da hire gorputzean,
tink bihotzean
badatxen gogortarzuna?⁶⁹.

Edertasun horren gorengotasuna ondorengoetan ere:

Haren eder izana
da hain gauza bakana,
ezi eztuela kiderik
baita jenden errana⁷⁰.

Haren gorputz lerdena
nik dudan maitena;

⁶⁴ VI. 1. ahap.

⁶⁵ V. atala, azken ahapaldia.

⁶⁶ VI. atala, 4. ahap. *Ez ailiz jai(o)* = jaio izan ez baledi. *Inhar* = txinpart.

⁶⁷ X. atala, 5. ahap. *Ezpadohat(2)* = ez badohakie. *Bardina* hemen dardarkari aurretiko apofoniaz, bizkaieraz ohizkoa dena.

⁶⁸ XI. atala, 3. ahap.

⁶⁹ XI. atala, 2. ahap. *Badatxen* = atxekitzen zain. Ikus Lafon, *Le système*, t. I, 170-172.

⁷⁰ XII. atala, 3. ahap.

baitare gerri hersiz
orotako lehena⁷¹.

Oihartzun antzekoak *Ederragoari* deituriko atalean damaren oroitzapenak: «Zurekin ezagutze hartzen/ hasiz gero, Ederragoa,/ sendi dizut nitan eihartzen /berzetrako amorioa»⁷².

VIII. TASUN GORENAK

Edertasuna maitearengan gailen izanarren, dama beste *tasun* askoz hornitua egon daiteke oraindik, adibidez, onberatasunez, diskrezioz, zuhurtasunez, adime-nez. Maitaminduak kualitate onenak atxiki ohi dizkio maitatuari. Horren isladapen hurrengo pasarteak:

Hur'ezagutzen duten
oro haren bertuten
goresten, eta bertzer
ari dir'eranzuten⁷³.

Ezi aspaldi du haren
merez handiaren
ezagutza dudala...⁷⁴.

Ondorengo bi ahapaldietan, alde batetik, *prestutasuna* eta *ontasuna* (Lafonek *sagesse*, *bonté* gisa itzuliak) aipatzen dira, eta, bestetik, *izpiritua* eta *adimena* (*esprit*, *intelligence*). Hona lehenengo kasua:

Zeren baita han haitu,
eta zeren garhaitu
prestuz et'ontartzunez
bertze nesk'oro baitu⁷⁵.

Eta *izpiritu* eta *adimen* gorenak aipatuz:

Minzatzte'ederretako,
spritu are hobetako,

⁷¹ XIII. atala, 8. ahap. Ederraz gain, onbidetsua da *Joana* emaztea; horregatik maitearen beste goratarrea: «Egitez horla, sinhetsu, /eder bezain onbidetsu/izanez, aipatua/zirat'ororen ahoetan...» (XIV. atala, 6. ahap.).

⁷² Ederragoari III atala, 1 ahap. *Berzetrako* = bestetarako.

⁷³ XII. atala, 2. ahap. Lafonek frantses itzulpenean: «Tous ceux qui la connaissent ne cessent d'exalter ses qualités et de les proclamer aux autres» («Traduction français...», 17. or.).

⁷⁴ XIII. atala, 28. ahap.

⁷⁵ XII. atala, 3. ahap. Gaurko euskara arautuan honela litzateke: «Zeren bait da hain hautaturikoa, eta gaintu bait du beste edozein neska prestutasunez eta ontasunez».

adimenduz, eranzun
nik ezin bezalako⁷⁶.

IX. MAITASUNAREN DENBORA

Aldia da amodioaren ueña. Maitatzeko aldi oro da on, maitaleak jarrera absolutua, guztizkoa eskatzen baitu. «Eia bada,/ordua da,/ zuretan has ziteen/ ene hartzen»⁷⁷. Guztizkotasun hori gau-egunak eta goiz-arratsak une-aldarteak seinatlatzean (beste eginkizun zenbait «edate-jatean /ebiltze-gelditze» ere ahortzi gabe):

Gau-egun, goiz-arrats...
zuzaz dizut penamendu
neure penen luzamendu⁷⁸.

Maitalearen dolua une eta egoera gehienetara luzatzen da. Bestalde, *Xuria* damari, nahiz-eta berandu izan, etortzeko eskatzen dio. Hobe da, beraz, berant hurbiltzea, inoiz ez ailegatzea baino:

Hobe duken ainik ere,
honki egite', engoiti,
ezi ez jagoiti.
Hel akit, berant bad'ere⁷⁹.

Joana emaztekiari eskainitako neurtitzetan ere *aspaldi, orano, luzean, neguan* gisako *denborazko* kontzeptuak jokuan. Iraupena eta aldia lotuta, noski:

Zeren nol'ene maite
ukeiteak iraitte
baitu, hur'ere agian
luzean goga daite⁸⁰.

Eta *Ederragoari* deritzan ataleko oin-errepikan edo estribiloan «orai eta sekulakoz /zure nizatetalakoz»⁸¹ delakoa *denborari* atxikita, amodioaren aitortpen absolutu gisa.

⁷⁶ XIII. atala, 5. ahap. *Spiritu* = kultismoa, *izpiritu*. Laugarren ahapaldian, beti *Joanari* eskainitako neurtitzetan, *zuhurtzia* eta *jakintasuna* goresten dira: «Zeren dena guzia /baita zeren ber zuhurtzia, /eta jakitarzunez/orozaz gainti utzia» (XIII. atala, 4. ahap.). *Gainti* = gainetik. *Jakitarzuna* = jakinduria.

⁷⁷ II. atala, 12. ahap.

⁷⁸ VI. atala, 7. ahap. Ordua, gainera, maiteagatik hiltzeko eta bizitzeko tenore aparta da: «Ezi ordu dut jakinsu izan,/hil, ala bizigei nizan» (VII. atala, 7. ahap.).

⁷⁹ IX. atala, 4. ahap.

⁸⁰ XIII. atala, 30. ahap. Txillardegiren azalpenean: «Zeren, ene maite-ukaiteak iraupena bait du, hura ere luzaroan gogara etor daiteke» (Op. c. 177. or.).

⁸¹ *Ederragoari*, estribiloa. Baita: «Hel zazkit gauger'otian,/heltzekoz zure bizian» (XV. atala, 9. ahap.).

Dударик gabe, *gaua/eguna* kontzeptua errepikatuena aldiaren guztizkotasuna (maitasunari loturik) isladatzeko. Adierazpen hori doluari, jeloskortasunari, amodioaren tenoreari, eskaintzari atxikia egon daiteke. Ikus dezagun pasarte zenbait:

Gauik, egunik,
eztinak hunik,
hireki ezpaniz, Argia⁸².

Gauaz, epaizkaz, zur'etxen sartuz
em'ibiliz, eme hatsartuz⁸³.

Hambat nago penatan,
nik eztakit nolatan,
gau et'egun gor batek
naduk'arrenkuratan⁸⁴.

Neurtitzei azken partean erantsiriko maitezko olerkietan ere denboraren kontzeptua nabari, egunaren hiru aldarreak eta gaua aipatuz. Denak maitemindua maitatzeko une proposak dira:

Argitzean, eguerditan,
arratsean natzano,
gaua goizak ordaritan
biharamunt dazano
zuri huts, et'ez bertzeri
darraik' ene gogoa...⁸⁵.

X. ESKARIAK

Eskarien tenorea amodioaren zertzeladetara bideratzen da, arrenkurek, zalantzek, kezkek sorturiko abagaduneak isladatuz. Bihotzari jarrera jeloskor batetik eskeak sortzea normala da. Maitearen itzulera, amodioarekiko jarrera eskusiboa eta damaren erantzuna izanen dira gai ohizkoenak. Jainkoa, bestalde, bitartekotzat hartzen da maiz, Oihenarten alderdi erlijiosoan kontuan edukirik.

Hona adierazpen zenbait. Lehenik Jainkoa bitarteko duten eskariak:

Zein ahal den egiati,
zuk bezi ehork etziakizu

⁸² III. 1. ahap.

⁸³ V. atala, 5. gn. multzoa

⁸⁴ X. atala, 1. ahap. Eta beste pasarte ezagun hau: «Nahiz ezpegi/gauaz ilhargi,/ni zure begi/ederrek argi» (XVI. atala, 1. ahap.).

⁸⁵ Beste zenbait olerki, II. ahap. *Biharamunt dazano* = Biharamona den arteraino. Eta ondorengoa: «Mirets ziniro bazeneki/gau et'egun, zein ardura» (*Ederragoari*, 3. ahap.).

bain'engoiti Jainkoagati
dakidan nik er'egizu⁸⁶.

Tenore bera hurrengoetan:

...Fida niz
zeruko jaunak, hari gomendaturik
enuel'utziko net deskonsolaturik⁸⁷.
Beraz otoi, Jainkoagati,
lipar, inhar bategati,
iraitz enezazula⁸⁸.

Azken kasu honetan damari, Jainkoa duelarik lagun, ez arbuiatzea eskatzen dio. Neurtitz erlijiosoetan ere konfiantza bera han-hemen, garaiko jarrera atzemanetz.

Ondorengoetan eskariak jarrera zuzenago bat maiteaganako erantzuna eta makurrera otoituz. «Batzutan, luzez, luzez otoituz,/zure bihotz gogorra goit-huz»⁸⁹.

Eskariak, maiz, topaketa orok isladatzen duen elkarrekikotasunezko giroan azaltzen dira; maiteak maitatua ikusi nahi luke, honen hoztasuna dela oztopo:

Hel zazkit gaurger, otian,
heltzekoz zure bizian,
ezpad'en'asperragati
ezpererik zureagati⁹⁰.

Errepikak eskarien larritasuna adierazten dute, bestetan bezala; horregatik dio «zato, zato sogitera/ba nohake jaukitera»⁹¹.

Eskariak jarrera definitiboagoa *Joana* emazte zenduarekin zeruan bat egiteko guraria agertzean; poetak ez ditu koblak eta kantuak eginen, negarrak baino, haiek eta maitearekin goian ikusi arte. Hori dela eta, alferrik izanen da koblak eskatzea:

Bad'ez nehor niri obororik
(eztudan gero egin gogorik)
eske jar kobl'edo kantore...,

⁸⁶ VII. atala, 7. ahap.

⁸⁷ VIII. atala, 7. ahap. Azken perpausa kera hurbilago batez litzateke: «Ez nauela utziko arras nahigabeturik». Baita goian aipaturiko «Baletsa Jaungoikoari /har nenzan zerbitzari hark er', eta leriztan/hanbat on zein nik hari!» (XII. atala, 25. ahap.).

⁸⁸ XIV. atala, 5. ahap.

⁸⁹ V. atala, 3. ahap. Eta damaren errukia eskatuz: «Hel zaizkio, sober' aiduruz, /zugatik hiltzen ari denari, /eta hur' otoi urrikari» (V. atala, azken ahapaldia).

⁹⁰ XV. atala, 9. ahap.

⁹¹ XV. atala, 6. ahap. *Jaukitera* = erasotzera. Gorago *bailiotsa* hipotetikoa io aditz sintetikotik.

lupean, air'edo zeruan
derakustano den lekuan⁹².

Hurrengo ahapaldian «epa itzazu», «edutzazu», «jin dakidizu», «negizu» aditzen bitartez eskari baten antzeko aginduak, perpausa *otoi* delakoaz hasten delarik:

Otoi, otoi ene minak
gaurgoitik epa itzazu,
oranoko gaizki eginak
askitan edutzazu⁹³.

XI. «MEHE», «GURI», «GOXO» EPITETOAK

«Mehe», «guri» eta «goxo» epitetoak amodioaren finezia azaltzera datoz; batzutan, ingurugiro somatiko baten adierazpen huts bezala, bestetan *tasun* izpiritualen azalpen gisa. *Goxo* eta *guri* epitetoak ere antzeko ildotik. Poesia ernazentistaren baliabide literarioetan sartzen dira, besteen artean, epiteko horiek.

Xuria damaren edertasun somatikoak deskribatzean ile-adatsa zeta baino leun eta mehegoa dela dio:

Adats ikustekoa,
aztaleranokoa,
leunez, baitare mehez,
zetaren gainekoa⁹⁴.

Kasu honetan «mehe» epitetoari *leun* erasten zaio. Beherago, berriz, lepoa *gozoa* dela dio edozein besarkada emateko:

Lepho arrai miratzeko,
goxo besarkatzeko⁹⁵.

Poemaren bederatzigarren ahapaldian deskribapen somatikoak «guri» eta «mehe» epitetoen bidez, nahiz eta soin-atal desberdinei atxikia egon. Batean esku-zangoak dira, bestean eriak edo hatzak:

Esku eta zango biak
xuri bezain guriak,

⁹² Ezkontidearen hil-kexua, azken ahapaldia. *Erakustano* = erakusten didano. *Lupean* = lurpean, konposakeran dardarkaria galduz (*lupeko*, *uhalde*, *zuhirin*) hitzetan bezala.

⁹³ Beste zenbait olerki, II. 5. ahap. *Epa itzazu* = ebaki itzazu; *epai* aditzaren esanahia bera isladagarria *epaile* (juez), *epaitu* (juzgar), *epail* (marzo, mes del corte) hitzetan.

⁹⁴ X. atala, 4. ahap.

⁹⁵ X. atala, 7. ahap.

erhi mehe, gaineti
zilharztatu iduriak⁹⁶.

Beltzarana damari, eskainitakoan *eme* epitetoa adizlagun bezala, baina ez deskribapen fisiko bati loturik, mintzamenari baino. *Gozo*, berriz, soari atxikitzen zaio. Boskarren ahapaldian *mehe* adierazpen somatikoz. Hona adibideak:

Nol'arrai miratzea
baitu, eme mintzatzea,
gozo, gozo ere handi
da hari behatzea.

Gorputza duelarik
luzekara, halarik
xuxen du, et'ezta lodi,
ez mehe soberarik⁹⁷.

XII. «ERI», «SENDO»

Batzutan «eri/sendo» antitesiaz, eta bestetan *eri* kontzeptu soilaz, maitasunaren beste erreferentzia eman nahi da. Maitalea *eri* sentitzen da damaren arbuioa, mesprezua eta zapuzketa sumatzean. *Gogoeritu* hitz konposatuaz salatzen du, adibidez, Oihenartek *Argiaren* bihotz-gogortasuna:

Han, ni nigarzu
ikusiz, hark zu
gogoeritzen ezpazitu⁹⁸.

Hurrengoetan eritasuna nabarmen «bihotz hunen pitzgarri» esatean, eta osasuna «sendotzen banun, ainziti,/ zeren nuken idoki /halaz osoki»⁹⁹ aitortzean. Eritasunak bihotzaren dolua isladatzen du; amodiozko jokaera kiribiltzuen ondorengo egoera:

Zuk hori egiten
bezan batetan
naiz eri etziten
bihotz minetan¹⁰⁰.

⁹⁶ X. atala, 9. ahap. *Erhi* = hatz. *Zilharztatu* = zilarreztatu, zilarrez estali.

⁹⁷ XII. atala, 4. eta 5. ahap. *Beltzaranaren* soina, beraz, lodi eta mehearen tarteko gisa estimatzen du. Lehenago *Argiari* zuzendutako neurtitzean «buztan mehearen» delakoaz aritu da, eta, noski, zentzu fisikoan.

⁹⁸ IV. atala, 9. ahap.

⁹⁹ IX. atala, 4. eta 5. ahap. *Ainziti* = aitzitik, baizik eta.

¹⁰⁰ XVI. atala, 3. ahap.

Eri/sendo-aren arteko kontraegoera, oraindik, garbiago amodioaren gutzitokotasuna adieraztean. Damaren jokabideaz eri edo gaiso aurki daiteke:

Zuri huts, et'ez bertzeri
darraik'ene gogoa,
zuzaz, nola bait'er'ez eri
nahiz izan sendoa¹⁰¹.

XIII. SALAKETA

Maitale minduak dama uzurrari salaketak egitea amodiozko jarrera orokorraren beste berezitasuna da. Salaketaren inguruko literatura nabarmen, bai Frantziako trobalarien neurtitzetan, eta bai ondoren darraikion ernazimenduko poetika nagusian. Oihenartek bietatik har zezakeen eragina.

Salaketak adiera jeloskor eta mesprezuzkoa adiera duten pasartetan gordeta. Hurrengo testuak jarrera animiko hori isladagarri, nolabait:

Bana bertze
ez ikertze
gaugoitik ukeiteko,
oradrano
duzun bano
ongi niri egiteko¹⁰².

Neurtitzaren teknika aldetik aipatzekoa hemen Oihenartek bertso-lerro bakoitzean *aa/bb/bb* puntu-eskema bilatu duela, beste ahapaldi gehienetan *aa/b/cc/b* azaltzen den bitartean. O bokaleaz puntu gozoagoa lortzen du, bokale horrek errepika gehiago duelako.

Kexuaren ohiartzun latz bera hurrengoan:

Gero zuzaz
zeinen luzaz
ikaturik nagoan,
eta halaz,
hambat halaz!
errekeitu gaxtoan¹⁰³.

¹⁰¹ Beste zenbait olerki, II, 1 m. *Zuzaz sendoa* = zuk sendatua.

¹⁰² II. atala, 10. ahap.

¹⁰³ II. atala, 15. ahap. Hemengo puntu-eskema: *aa/b/aa/b*. *Errekeitu gaxtoan* = portaera gaitzean.

Ildo beretik:

Aldiz naiz latzen,
bilhatuz batzen,
ban'ez ber zaitudanean¹⁰⁴.

Amodioa (diru-ordain denean) benetako maitasun-salketa gisa salatzen da:

Amets, al'egia, d'ote enzuna,
emaien duzula zur'edertarzuna,
hon eztaritzozunari,
moien apur baten sar?¹⁰⁵.

Bestetan gisa, salaketa paralelismotan bilduta eman daiteke. Beraz, hurbiltasunari urruntasuna dagokio amodiozko arazoetan. Damak urruntzean ahantzi egiten du maitemindua, eta hurbiltzean, berriz, arduraeza eta gaitza azaltzen:

Urruntzen nitzauzunean
nizaz eztuzu orhitzerik,
ez, hurrentzen nizanean,
zein ere den ikertzerik¹⁰⁶.

XIV. DAMAREN ARBUIOA ETA MESPRESUA

Erraza bihurtzen da *arbuioaren* tematika amodiozko neurtitzetan bilatzea. Damaren aldetik jarrera arbuizatzaileak aski nabarmen trobalarien ahoan, eta, ondoren, ernazimenduko poesia zabalean.

Euskal lirika ahozkoaren esparruan ere argi jarrera arbuizatzaile bera. Komeni da Etxepare ere kontutan edukitzea, bere poetikan ertaroko oihartzunak eroso aurki daitezkeelako, eta, prezezki, hemengo kasura egokituak:

Jauna gerthuz hik dadukak porfidia handia.
Ixil endin nahi nitek jala ene fedia!
Hitz gutitan adi ezak, nahi baduk, egia:
hietako eztiadukat gerthuz neure buruya¹⁰⁷.
Horrelako banitatez ni segur uztazu;
probetxurik eztukezu eta zinhets nazazu¹⁰⁸.

¹⁰⁴ IV. atala, 8. ahap. Egungo euskaran litzateke: «Aldiz latzen naiz zu bilatuz, soilik ez bazaude ere...». *Lafonez*: «Au contraire, j'éprouve une impression pénible quand, à force de vous chercher, je vous rencontre, mais pas seule» («Traduction français...», 9. or.).

¹⁰⁵ VI. atala, 1. ahap. *Moien apur bat* = dirubide txiki bat. *Eztaritzozunari* = eritzi ez zaizunari. Baita: «Eztuzu zer uka, zarel'ogenduru,/ ez har ait'amer nahia stakuru» (Ibidem, 3. ahap.).

¹⁰⁶ VII. atala, 5. ahap. *Ikertzerik* = ardurarik, begiramendurik. *Lafonez* «Soin, bon traitement...» («Notes pour...», 65. or.).

¹⁰⁷ B. Etxepare, *Olerkiak*, 142. or.

¹⁰⁸ B. Etxepare, ibidem.

Oihenarten neurtitzetan arbuioa nabarmen, eta *Zuria* eta *Beltzarana* damen kasuetan, bereziki. Behin eta berriz lamentatzen da poeta damaren jarrera hotz eta zapuztzaileaz. *Mesprezuaren* tematika, bestalde, *arbuioarekin* osatuta, biek lotuta daudelakoz. Dena den, *arbuioaren* islada Oihenarten neurtitzetan nagusia-goa, itxuraz.

Ikus dezagun testu zenbait. Lehenik *arbuioari* dagozkionez gorago emana:

Gero zuzaz
zeinen luzaz
ukaturik nagoan,
eta halaz,
hambat alaz!
errekeitu gaxtoan¹⁰⁹.

Hemengo «zeinen luzaz ukaturik nagoan» delakoak kexu baten adierazpena; erantzunik ez duen damaren zain egon da poeta (14gn. ahapaldia). Damaren arbuioa, bestalde, soa ukatuz ager daiteke, bihotzaren jarrera/ aztertzaile gisa («Ala badere/soz behin ere/etzindezke jar nigana»)¹¹⁰.

Ireizi aditzaren bitartez ere arbuioa isladatzen da. Poetak maitearekiko portaera alderantzizkoa du:

Nik eztut ehor maite zu beizi.
Zuk zeren nahi nuzu ireizi?¹¹¹.

Baita:

Hezaz oradrano iraitzi
ikusirik nauzula¹¹².

Ildo beretik damak galaiari maitatzeari *uzteko* agindua ematen dionean:

Utzi zitzadan manuz baitzauzat,
etxekiterago eniz ausat¹¹³.

Arbuioa ere damak poetari eskaturikoa uko dagionean:

Gero zail edireiten zitut
eske gehiago nauzuno,
eta jartzen zauzt erranez
eztezakezul'eman, ez¹¹⁴.

¹⁰⁹ II. atala, 15. ahap. *Errekeitu gaxtoan* = portaera gaitzean.

¹¹⁰ IV. atala, 5. ahap. Lafonek: «Jamais pourtant vous ne dirigeriez vos regards vers moi».

¹¹¹ V. atala, 1. ahap. *Ireizi/iraizi* aditza jatorriz etxekoa dugun bitartean, *arbiuatu* mailebua da, hots, lat. *repudiaretik* datorren *arbohuiä* gaskoina, dardarkari aurretiko protetikaz eta bokalearteko herskariaren ozendura berantaz edo erromanikoaz. Cfr. Luis M. Mujika, *Latina eta erromanikoaren eragina euskaran*, 157. or., M. Agud, A. Tovar, *Diccionario etimológico vasco*, I, 908.

¹¹² Beste zenbait olerki, 4. ahap..

¹¹³ V. atala, 4gn. multzoa. *Manuz baitzauzat* = agintzen bezala ezartzen zatzait. *Beltxaranari* eskainitako neurtitz batean (XI. atala, 3. ahap.) *higu* hitza *gorroto* gisa, beti *arbuioaren* hurbiletik.

¹¹⁴ Beste zenbait olerki, I, 1 ahap. *Nauzuno* = nauzun arteraino. *Jartzen zauzt* = ezartzen zatzait.

Ederragoari deituriko neurtitzetan salaketa bera, andereak nekez aurki baitezake bizikiago maiteko duen beste gizakirik. Ia olerki osoa kezu baten azalpen da, bere paradigmaz eta guzti. Kasu honetan *uko* hitza:

Zuk niri uko badagidazu,
nik zuri galde bezambat,
eridenik eztadukazu
nik nola maita zitzan bat¹¹⁵.

Jokabide hain deitoragarriak poetaren protesta merezi du, dama gordeka, itzurika eta iheska baitabil maitaminduarekin, topo egin ordez («Aitziti ni ekus-eta gorde /nahiz zabilz'et'itzuri; /eta hunki-jin (*ongi-etorri*) erran orde /ari zitzauzat belzuri») ¹¹⁶.

Lantu bera nekeak damari egozten dizkionean, eskergabetasuna salatuz:

Ban'ezdeustzat zuk dadukazu
nik neke hartzen dudana,
et'eskerrik ezterautazu
jiteaz hala zugana¹¹⁷.

Mesprezuaren gaia ere arbuioaren hurbilekoa, biak lotuta baitaude amodiozko jarreretan. Etxepareren kasuan nabarmen sentimendu bera.

Oihenartek *phuztatze* hitza eskaintzen digu «mesprezua» eta «arbuioa» adieraziz bere lehenengoetako neurtitz batean:

Bana zoaz,
laurherroaz,
ene'erranak phuztatze¹¹⁸.

Maitaleak bihotz-berotasuna dio damari, baino hark ez dio gogorik ordainetan. «Zu zerk hain haitu/egiten zaitu/nizaz ez gogaratzera?» ¹¹⁹. Anderekiak poetaren ardura osoa berarengan duela jakin arren, ez dio arrenkurarik jartzen:

Erran baderaukat ezi
oro harena naizala,
nehor ere, hur bezi,

¹¹⁵ Ederragoari, 6. ahap. *Eriden* = aurkitu.

¹¹⁶ Beste zenbait olerki, V, 8. ahap. Logikoki, arbuioak eskergabekeria azaltzen du damaren aldetik, eta gaitzeskarri da. Oihenartek lazki dio: «Alabana./enegana, orano eia zurerik,(heldu denez/deus ogenez/eta gaitzez bertzerik? (II. atala, 4. ahap.). Lafonek *ogenez* eta *gaitzez* «mechanchetés» gisa itzultzen ditu (Art. c. 5. or.). Hurrengoan garbiago eskergabekeriaren salaketa: «Elkoit dakit elkorra, /esker gabe, gotorra, / del'enetzat, bait'ere/ harri bezain gogorra» (X. atala, 11. ahap.). Ondorengoan dama iheska ageri da: «Zeren nik zuri/emanik bahi/bihotz', itzuri/baitzauzki nahi» (XV atala, 8 ahap.).

¹¹⁷ Beste zenbait olerki, V. 7. ahap.

¹¹⁸ II. atala, 8. ahap. *Phuzta* = mesprezatu, arbuiatu (Txillardegi, op. c.133 or.). IV. atalean *berezi* (apartatu) hitza mesprezuzko jarrera gisa uler daiteke: «Zuk ni zureti (aiher naiz) beti/nadukazu berezirik» (IV. atala, 4. ahap.).

¹¹⁹ IV. atala, 10. ahap. *Haitu* = harroxko, anpurus.

onhetsirik eztudala,
bana horregatik hura
ezta nizaz arregura¹²⁰.

Xuriari ere kexu bera behar bezala«axolati» ez dela salatzean; ez du ardurarik hainbeste maitatu duena saminduratik ateratzeko. Beraz, bestetan bezala, mesprezutik jasoriko protesta:

Bena hura, hargati,
nizaz ezt' axolati,
et'enu itoiten, berak
sartu nauen phenati¹²¹.

Etzintezkea jagoiti unha
ene hain gaizki tratatzez?
Beti zuzaz ezin enzuna
lan duketa deitoratzez?¹²².

XV. JELOSKORTASUNA

Amodiozko lirikan hau da gairik oparoenatekoa, bai euskal esparruan, eta bai kanpotikoan. Ertaro osoa horren lekukoa da. Aski da Probentzako trobalarien lirika aztertzea. Beste hainbeste Gaztela, Italia ala Portugalgoa.

Etxeparerengan maita-joku gisa azaltzen da. Gainera, jeloskortasuna, maiz, gorrotoa, higuina eta malurarekin lotzen da.

Oihenartengan jeloskortasuna, bereziki, *Argia* eta *Beltxaranaren* kasuetan:

Gauik, egunik,
eztinak hunik,
hireki ezpaniz, *Argia*¹²³.

Maitaleak ezin du jasan dama ikusi gabe, eta gurari horretan ez du etengabetasunik, ezen eta «gauik, egunik,/eztinat hunik» dio. Jarrera jeloskorra, benetan, *Argia* damari erakutsia.

Poetak ezin du itxaron. Toki sekretuan maitamindua noiz aurkituko urduri dago, desoseguz dago. Topaketaren aldia irrika biziz espero du:

¹²⁰ VII. atala, 2. ahap. *Arrenkura* = ardura, interesa. *Erran baderaukat* = esan badiot. «Arrenkura» *rencura* erromanikotik. Eta hurrengoetan: «Ez behin-ere gogorik, /niri hunki egitekorik» (VII. atala, 5. ahap.). «Ban', ene zori gaitzetan,/ enaiz orano deusetan» (XV. atala, 2. ahap.).

¹²¹ X. atala, 14. ahap. Atsotizetan *axol/* hitza, 226, 252.

¹²² Beste zenbait olerki, V 1. ahap.

¹²³ III. atala, 1. ahap.

Beraz higanik
 egin, jadanik,
 noiz nakidina dakidan
 jin...¹²⁴.

Elkarrikustekaren toki aproposena, ikusia dugunez, «gorde-lekua» izanen da, «han bat akidan» (Ibidem).

Topaketa-ezaren sentimenduak malura eta gorrotoa sortzen ditu maitamin-duarengan. Bizia aspergarri gertatzen zaio maiterik gabe; haren gabezia herio da («Betor, betor herioa, /bizi'ne hastioa»)¹²⁵. Hori dela eta, maitatu orde, gorrotatu eginen du («Mait'orde hig'ukena»)¹²⁶. Jeloskorrari gehien mintzen diona dama sekretuan ez ikustea da. Guztizkotasun eskusibozkoa jarrera jeloskorraren eztena:

Aldiz naiz latzen,
 bilhatuz batzen,
 ban'ber ez zaitudanean¹²⁷.

Susmoak, errezeloak eta ezmezeak samaldan datozkio maitamindurari. Batzuek dama, oraindik, maitalearengana bil daitekeela diote, besteek, ordea, ezetz:

Nitan gainen gudukatzen;
 batak etzitukedala,
 baietz bertzeak diostala¹²⁸.

Barneko ezinegonaren tenorea isladatzen digu biziki hurrengo perpausak. Bertan poetak gauzak argitzeko guraria azaltzen du, presa du. Bat ala bestea hautatu beharrean da:

Orain jagoiti minzatzekoz
 minza gaitezen garbiki,
 zuk nigatik deus egitekoz
 egin ezazu gaiziki...¹²⁹.

¹²⁴ III. atala, 8. ahap. *Nakidina* aditz-formulaz. Ikus *Lafon*, Le système du verbe basque au xve siècle t. II, 34-35, 45.

¹²⁵ VI. atala, 9. ahap.

¹²⁶ XI. atala, 3. ahap. Dena den, *Joanari* eskainitako neurtitzetan garbi arbuatuarren errua bere gain hartuko duela: «Banau er'irraiziko /eztut ez gaitzetsiko /baizik ogen guzia (nihaurtar' egotziko» (XIII. atala, 27. ahap.). Baita: «Ban'alaz! hambat dizut hugu (gorroto) /zureki mintzatu ezina» (Ederragoari, 1 ahap.).

¹²⁷ IV. atala, 8. ahap. *Ber* = bakarrik. *Lafonek*: «Au contraire, j'éprouve une impression pénible quand, à force de vous chercher, mais pas seule...» (Art. c., 9 o.).

¹²⁸ VII. atala, 7. ahap. *Etzitukedala* = izango ez zaitudala, «que je ne peux pas vous avoir» (*Lafon*, «Traduction française...», 12 or.).

¹²⁹ Beste zenbait olerki, I, 3 ahap. *Gaiziki* = azkar, berehala, fr. promptement (*Lafon*).

XVI. GOGORKERIA, GORRERIA

Erdi Aro eta errenazimenduko poesiak ere dama uzcurraren gogorkeria salatuko du; arbuioak sortzen duen saminak gogorkeriaren eta gorrieriaren salaketa merezi du. Tenore horretako sorketa anitz garaiko poesia ernazentistan Frantzian, Espainian, Italian, eta abar. Frantziako eragina esperatzekoa zen Oihenarten kasuan. Hurbilago, Etxepareren neurtitzetan damaren jarrera gogorrezko aireak ez dira falta.

Oihenartengan, lehenik, *gorrieriazko* aipuak ikusiko ditugu, nahiz eta, gehienetan *gor* eta *gogor* kontzeptuak baturik azaldu:

Bana zer hobe, zuk gorreti
badagidazu zur'aldeti?
Bana zer hobe, zuk gorreti
badagidazu horla beti?¹³⁰

Hurrengoan *gor* eta *gogor* epitetoak batean bilduta; damaren jarrera hotza salatzen da:

Zuzaz bertzerik
nehor maiterik
eztudalarik herrian,
zu bezain gorrik,
ez hain gogorrik
eztudala d'agerrian¹³¹.

Ondorengoan *gogor* epitetoa *gotor* delakoarekin ordezkutzen du, *gor* kausagatik, nahiz eta maitatuak *gotor* eta *gor* jardun:

Aspaldi neure gogara
libertatez biz'izanik...,
gotor eta gor izatez
galdu nahi nuen batez¹³².

Gortasunaren etengabetasuna isladaturik hurrengoan:

Hanbat nago penatan,
nik eztakit nolatan,
gau et'egun gor batek
naduk'arrenkuratan¹³³.

¹³⁰ I. atala, 1. ahap. *Badagidazu* = egiten badidazu. *Horla* = horrela. Azentuaren eraginez erori bide da atzetonika, zubereran doinuak duen azkartasunagatik.

¹³¹ IV. atala, 1. ahap.

¹³² VII. atala, 1. ahap.

¹³³ X. atala, 1. ahap.

Salaketa, oraindik, gaitzagoa damaren jarrera, gotorra ez ezik, *elkorra eta eskergabea* denean, eta, azken finean, harri bat bezain *gogorra*:

Elkoit dakit elkorra,
esker gabe, gotorra,
del'enezat, bait'are
harri bezain gogorra¹³⁴.

Joana emaztekiaren jarreretan gorrieriak ez du zentzu gaitza, ona baino, bere amodioak besteenganako ixtura azaltzen duelako:

Aldiz bi beharriak
xuri miragarriak
saldoa maitariri
gorheritan jarriak¹³⁵.

Hemengo aipamena *Joanaren* fisikoa deskribatzean, hots, belarrien lerdentasuna. Oihenartek, maitaminduaren fisiko lerdena ez ezik, haren jarrera eskusiboa goratzen du; bera ez den beste edozeinekiko gorra da *Joana*.

Azkeneko maita-neurtitzetan gortasuna antitesietan bilduta *gortharzunga* (*goritasuna* = ardor) eta *gortharzunga* (gorreria) artean jokua eginez, lehenengoan bigarrengoaren kontraesana ematen delarik:

Nik gortharzun, zuk gortharzun,
derakuskegu elkarri,
biek bardin bermertarzun
dugu hetan ezarri¹³⁶.

Kexu baten isladapena hurrengoan ere:

Enezazula gal gorrez,
kalte jin lakidizu,
bana galde nauzun horrez
ukenduru negizu¹³⁷.

Ondorengo adibidetan *gotor* eta *gogor* epitetoak azalduko zaizkigu. Goi-koen arabera, gehienetan, maitale hotzaren jarrera salakizun, amodioaren alorrean kontrajarrerak areagotuz.

¹³⁴ X. atala, 11. ahap. *Elkoit* = bakarrik. *Elkorra* = lehorra.

¹³⁵ XIII. atala, 12. ahap. *Saldo* = samalda, multzoa. *Gorheritan* inexibo ezmugatuan, — *eri* atzizkiak *eritasuna* adierazten duelarik *sugurreri*, *itsueri*, *urguneri* hitzetan bezala. Ikus Lafon «*Notes pour...*», 78-79. or.

¹³⁶ Beste zenbait olerki, II. 3. Lafonek pasartea honela itzultzen du: «Je me montre ardent (*goritik abiatuta*), et nous sourde (*goretik abiatuta*): telle est notre attitude mutuelle. Nous avons mis deux une égale opiniâtreté» (*Traduction française des poésies d'Oihenart*, 33. or.).

¹³⁷ Beste zenbait olerki II. 5. ahap. *Jin lakidizu* = etor lekizuke. *Negizu* = egin nazazu.

Hanbat beti
gotorreti
egiten derautazu¹³⁸.

Batzutan, luzez, luzez otoituz,
zure bihotz gogorra goithuz,
norabait jitez hitz badaidazu,
hur'ere ger'eztadukazu¹³⁹.

Beltxaranari eskainitako neurtitzetan kexu garratza edertasunak ez duelako amodiozko ordainik bihotzean. Gogorkeria azaltzen dio nagusiki:

Zer probetxu edertarzunga
da hire gorputzean,
tink bihotzean
badatxen gogortarzunga?¹⁴⁰

Solas gaitz baten andanan, protesta bera hurrengo ahapaldian ere maitearen bihotz-gogorkeria dela eta:

Izterbegia minzatzen
delakoz guzaz, kexatzen
hark zaitu, hanti datorra
zure niganat gogorra¹⁴¹.

Hemen *gogorra* sustantibaturik, *gogorra* hitza (izenlagunezkoa) *datorra* aditzarekin puntua egiteko egokiagoa izaki.

XVIII. SAMINA, PENA

Amodiozko poesietan beste tematika errepikakorra samina eta dolorearekin loturikoa da. Noski, arbuio eta mesprezuzko jokabideekin erlazionatzen da, ezen eta maitaminduaren ukoak eta ihesak samina sortzen du maitearengan. Alde anitz saminak Oihenarten neurtitzetan. Arbuioaren mende dagoen sentimendu hau, behar bada, adierazkorrena:

Niri bai baten erraitera
etzenthozke ehoiz ere?
Orai, zure minez hiltzera
nohela, ikusiz berere¹⁴².

¹³⁸ II. atala, 5. ahap.

¹³⁹ V. atala, 3. ahap. *Goithuz* = garaituz, gaintituz. *Jitez* = etorritz.

¹⁴⁰ XI. atala, 2. ahap. *Badatxen* = etxekitzen zain, femeninozko aditza. Ikus Lafon, *Système*, I, 170-172.

¹⁴¹ XV. atala, 4. ahap. *Izterbegi* = etsai, arerio. *Minzatzen* = mintzatzen, kasu honetan, beste askotan bezala, afrikaziorik gabeko NZ taldea.

¹⁴² I. atala, 7. ahap. *Nohela* = nohala.

Saminezko aitopena maitatuaren jokabide hotzetik dator. Damaren jarrera deitoragarria da poetarentzat.

Xuria damari zuzenduriko lehen ahalpaldian garden bihotzak sentitzen duen zauria, ukoak suposatzen dizkion tragazak edo geziak:

Berritzen ar'iz, Xuria,
nitan, egun guzietz,
noizten begietz
egin erautan zauria;
et'ene bihotz gaxoak
higanik, maita-sari,
herskailu ordari,
zitin tragaza-xiloak¹⁴³.

Tragaza edo gezi-zuloak «maita-sari» ironikoak dira, bihotzean «zauria» sortzen dutenak. Esan beharrik ez dago, *geziaren* irudia ernazimenduko poesian ohizkoa zela, Oihenarten beste *perla*, *esne*, *urte*, *zilar*, *kristal*, *korral* gisakoak bezala.

Maitalearen bihotzak samin biziagoa du, altzairuz, burdinez eta berunez ordeztu, haragiz eratu baitago. Kontraposizioa, beraz, nabarmen «eztun altzeiru, ez burdina,/ez-eta berun hotza, /ene bihotza./ Ban'aragiz dun egina»¹⁴⁴ dioenean. Samina, bestalde, arbuioak ez beste, gaiztakeriak sortu du. Maitalea ezin da utzi «ehor gaizki tratatzez irabazi?». «Gaizkia»¹⁴⁵ maitale gorraren ondorioa da («Han erasten/zerik hasten/bainaiz ene gaizkiaz»)¹⁴⁶. Ildo beretik ere: «Alabana,/enegana.../heldu denez/deus ogenez,/eta gaitzez bertzerik».

Erlazio hain gaitzak penaz beterik daude. Penak ikuspegi zabala Oihenarten poesian erantzun txar eta eskergabetasunaren ondorio bezala. Batzutan, pena nolabaiteko masokismoz onartzen da:

Non ere, noreki ere bainiz,
pena dut zutan pensatzez;
hal'ere, hanbat neur'etsai niz,
laket niz hortan penatzez¹⁴⁷.

Samina, bestalde, jeloskortasunarekin atxikita, damak ez baitio maitaleari fideltasunik, ez eta erantzunik, beste amorante bat duelako:

¹⁴³ IX. atala, 1. ahap. *Herskailu* = zauri-oihal. *Tragaza* = gezia, Cfr. *Txillardegi*, op. c. 157 or.

¹⁴⁴ IX. atala, 2. ahap.

¹⁴⁵ VIII. atala, 4. ahap. Baita hurrengo onhestea arbuioari kontrajarrit: «Hezaz oradrano iraitzi,/ikusirik nuzula,/orai onhestea gaitzi/dakit dakidizula» (Beste zenbait olerki, II. 4. ahap.).

¹⁴⁶ II. atala, 7. ahap. Egungo euskaran honela adierazia litzateke: «Han nire gaitzaz erasten hasten naizelarik...».

¹⁴⁷ I. atala, 4. ahap. Maitalearen topaketak, ordea, samina sor dezake: «Noiz ere batzen baitzitzautzat/ bien iragaitean,/minak zatiz arhintzen zautzat,/zuri bi hitz erraitean...» (Ibidem, 5. ahap.).

Aldiz naiz latzen,
bilhatuz batzen,
ban'ez ber zaitudanean;
zer gaitz jasaiten
dudan erraiten
ezin derauzudanean¹⁴⁸.

Erantzun-eza, maiz, antitesietan biltzen da, poetak hurbil uste zuena urrun baitago, maitaminduari maitea kentzen baitzaio:

Ikus jende hunak, ikus ene pena,
altxatzen darote nik nuen maitena;
hurren uste nuenean,
haur dakusat urrunean¹⁴⁹.

Pena hori iraupen handikoa da, gau t'egun luzaturikoa bihotza arrenkuraz utzirik («Hambat nago penata,/ nik eztakik nolatan,/ gau et'egun gor batek/naduk' arrenkuratan»)¹⁵⁰.

Poetak damarengan samin bera sortarazi nahi luke, amodioak eskatzen duen elkarrekikotasunaz hobeto jabetzearren. Kexutan bilduta dio:

Kausit ahal baneza
nombait berhez-berheza,
hunl'ene penatzea
baka bide baileza¹⁵¹.

Poetak ezin du onatu, ez eta ulertu, maitearen ezkututzea; bihotza eri uzten dio, penetan itoa. «Zuk hori egiten/bezambatetan,/ naiz eri etziten / bihotz minetan»¹⁵². *Gorra* eta *eria* kontzeptuak aztertzean hemengo tematika bera, azpi-hari bezala.

Poetaren azkenetako kexua saminaren luzapenarena da. Heldu da garaia doluak albo batera uzteko, damaren onespina lortuz:

Otoi, otoi, ene minak
gaurgoitik epa itzazu,
oranoko gaizki eginak
askitan edutzazu¹⁵³.

¹⁴⁸ IV. atala, 8. ahap. «Aldiz naiz latzen» Lafonek «je suis impressionné» gisa itzultzen du («Notes pour...», 68. or.).

¹⁴⁹ VI. atala, 6. ahap. Penak zalantzetan biltzen dira, maiz, maitaleak errezeloa baitu doluak kexua sor dezakeenarena: «Ene beti honlakatzez,/ edo berur'ene penez/nozpait kexa laiteenez» (VII. atala, 3. m). Egungo euskaran honela moldatuko luke Txillardegik: «Inoiz bera ene penez eta honela jokatzez ez ote denez kexatuko» (Ibidem, 153. or.).

¹⁵⁰ X. atala, 1. ahap.

¹⁵¹ XI. atala, 15. ahap. Testuko hitz zenbait: *baka* = ordaindu, lat. *pacare*-tik. *Kausit* = gertatu. *Berhez-berheza* = bakar-bakarrik.

¹⁵² Ikus Lafon, *Notes pour...*, 74. or.

¹⁵³ Beste zenbait olerki II. 5. ahap. *Epa itzazu* = ebaki itzazu. *Askitan edutzazu* = nahikotzat eduki itzazu.

Ohizkoa denez, saminak negarrak eta malkoak sortzen ditu sufritzen duenaren bihotzean. Negar dagi maitaleak maitatu behar lukenaren hoztasuna eta arbuioa atzematean:

Edo zoriak
nombait, bi-biak,
noiz ere heltzen baikitu,
han, ni nigarzu
ikusiz, hark zu
gogoeritzen ezpazitu¹⁵⁴.

Hildo beretik hurrengoa ere:

Kexeri, deitore, nigar-harakiak,
hek ene baraskal, auhal-jakiak... ¹⁵⁵.

Penarekin elkartzen da maluraren tematika. Maitale arbuiatuak zorigaitzaren esperientzia latza du, damak ez baitio hurbiltzen uzten eihagoraka: «Zuk heiagora /egiten duzu, ni hautemanik, /et'ordu hartan, gaxoa nik,/leioti jauziz, ohoin'iduri,/hilpenan behar dut itzuri»¹⁵⁶. Zuzenkiago, oraindik, ondorengo kexua: «Ehon erakutsiko zaita/anderaurekin, ez eta neskatorik,/ ni nizan bezain zori gaitzetakorik?»¹⁵⁷.

XVIII. GONPARAKETAK

Gonparaketa da literaturan erabili ohi den beste baliabidetako bat, bai literatura klasikoan eta bai gaurkoan. Gonparaketa batean adierazpen-sareak metaforetan baino gardenagoak gertatzen dira *iduri*, *bezala*, *lako*, *gisako* juntagailuen bitartez. Oihenartengan *bezain* /*itxuraz*/*nola* gisako juntagailuak. Batzutan, juntagailua falta da, eta orduan irudia metafora bilaka daiteke. Hurrengoan *zerik* esplikatiboak gonparatiboaren funtzioa bete bide du:

Zerik inhara
naiteeno akit
noa horra, hara,
nor' ezpaitakit¹⁵⁸.

¹⁵⁴ IV. atala, 9. ahap. *Gogoeritzen* = arimaz gaisotzen. Hitz konposatu egokia. *Nigarzu* = negarti; adjetiboetan —*su* atzizki ugaritzailera hegoaldeko —*tsuren* (*negartsu*, *euritsu*, *maitatsu*) ordezt, frikazioz. Dena den, Hegoaldean *mukizu* eta *kakazu* formulak ere ezagunak. Gorago *zazpazu* (II. 5. ahap.).

¹⁵⁵ VI atala, 8. ahap. *Auhal-jakiak* = afal-jakiak. *Nigar-berakiak* = negar irakinaf. Baita: «Nik nigarrek, zinkuriak/ene bizi-lagunak,/zuk zuriak belzuriak,/poru, handitarzunak» (Beste zenbait olerki, II. 4. ahap.).

¹⁵⁶ V. atala, 5. ahap.

¹⁵⁷ VIII. atala, 1. ahap.

¹⁵⁸ XVI. atala, 5. ahap. *Akit naiteeno* = akitu, nekatu artean.

Hemen poetak bere burua *enaratzat* (golondrina) dauka esplikazio bidez. Hurrengoan, ordea, juntagailu erkatzailea zuzen:

Margarita,
ba daidita
othe huts zin egitez,
begiz urdin
bezain gordin
zarela zu egitez?¹⁵⁹.

Erkaketa sugerigarria damaren eitea begi urdinekin konparatuz. Hurrengoan, berriz, poeta *ilhagina* eta *betzainarekin* erkatuta: «Baninz bezain/zembait betzain/edo ilhagin zarpazu»¹⁶⁰.

Amodio jeloskor eta segitzailearen alorrean V. ataleko azken ahapaldia dugu aberatsena; bertan esne eulitsua, sagar harjoa, haur «zakarzia» eta «pikot orbainez» delakoekin gonparaketak. Beraz, lau gonparaketa edertasun gaitza isladatzeko medio:

Ainziti, ederrik gaitz dena, duzu
berhala, nol' ezne uluzu
denean, edo sagarra harzu,
haur ederra buru zakarzu;
edo anderauren begitartea,
pikot orbainez net bethea¹⁶¹.

Ederdura fisikoak ere sortzen ditu beste irudiak, adibidez, ukabil eta besoaren kasuan. Bestetan, ordea, konparaketarik ez propioki, irudi sinbolikoa inolako juntagailurik gabe ematen delako:

Oina, kaizuz, zolako?
Ikusten gogarako:
ukaraia, besoa,
arhan-lil' itxurako¹⁶².

¹⁵⁹ II. atala, 1. ahap. *Daidita* = egin aditzaren sintetikoa. Cfr. XIII, 60.

¹⁶⁰ II. atala, 5. ahap. *Ilhagin* = cardador de lana. Erbia zakurraren atzetiko irudia dakar hurrengoan maitalearen maitaiganako atze-segida adieraziz: «Hora nol'a erbiratzean,/bazterrez bazter,/bethi ere laster/ari naiz zure hatzean» (IV. atala, 6. ahap.). *Zarpazu* —zu atzizkia, ohizko —*tsu* afrikariaren ordez.

¹⁶¹ V. atala, azken ahapaldia. *Ulluzu* = eulitsu. *Pikot'orbainez* = nafarrerria orbainez. *Anderawren* hitzaz ikus *Lafon* «Notes pour...», 71. or.

¹⁶² X. atala, 8. ahap. Gure lirika zaharreko erreferentzia begetalak ikus: *Luis M. Mujika*, Euskal lirika tradizionala, t. III, 513-533 or. Ondorengoan, berriz, konparaketa maila sozialaren esparruan: «Orduan pausu nuke, eta/ nihaur neduke,/handiago ezi baninz/Baroin edo Duke» (XIII. atala, 26. ahap.). Eskua ere arraultze batekin erkatuta: «Eskua zuri, nola/arraulza berri erruna» (XII. atala, 10. ahap.). Eta begiak *lasto* gisa: «Begi leinhuru goriek/lasto-legez garturik» (Beste zenbait olerki, II. 2. ahap.).

Gonparaketaren lotura hemen, beraz, arlo botanikoaren erreferentzian, hots, *aran-lorea*-ren aipuan, lirika zaharrean hain ohizkoa den naturarekiko adierazpen begetaleen andanan. *Mertzika, mihilua, otea, lizarra, sagarra, iratzea* ildo horretakoak dira.

XIX. ANTITESIAK

Amodioaren kontrajarrerak argitan jarriz, Oihenarten neurtitzetan antitesi anitz, *hotz/bero, hurbil/urrun, uda/negu, itsu/argi* gisakoak. Gehienetan, maitale mesprezatzaillearen jarrerak argitzera datoz.

Antitesi horietan, maiz, amodio ez-erantzun baten kexuak, jarrera arbuia-tzaile eta zapuzketa eskergabe baten nolabaiteko adierazpenak. Hona kasu zenbait:

Geroz oihana lilitu da
bait'ar'orstatu lauretan
ud'ere negu, negi'uda
gerthatu da haimbertzetan¹⁶³.

Maitenaren gal-kexua deituriko atalean agertzen diren antitesi garbienak *ebiltze/gelditze, jaikite/etzate, herio/bizia, hotzenago/gortzenago, urruntzen/hurrentzen, hil/bizi* gisakoak. Dena, noski, amodioaren zertzelada korapilotsuetan sartzen da:

Hil/bizi:

...Ezi zu bazaud'eneki,
ni bizi eta hil nahi nuzu zureki¹⁶⁴.
Ezi ordu dut jakinsu izan,
hil, ala bizigei nizan¹⁶⁵.

Herioa/bizia:

Behar dudan gero zutzaz net etsitu,
et'esteiaritzat lurtean gelditu,
betor, betor herioa,
bizi'ene hastioa¹⁶⁶.
Hurren uste nuenean,
haur dakusat urrunean¹⁶⁷.

¹⁶³ I. atala, 2. ahap. Ildo beretik besteok: «Hireki ezpaniz/itsu hutsa niz,/zeren bai hiz en'argia» (III. atala, 1. ahap.), «...Zure artatzez,/zerbitzatzez,/et'onhestez kampora? Alabana,/enegana.../deus ogenez,/eta gaitzez bertzerik?» Azken kasu honetan bi jarreraren kontraezarpena, *onhestez/gaitzez* (II. atala, 3. eta 4. ahap.).

¹⁶⁴ VIII. atala, 6. ahap.

¹⁶⁵ VII. atala, 7. ahap. Txillardegik eskaintzen duen kera gaurkotuan: «Ezen garaia bait da, hilko ala biziko ote naizen jakin dezadan». *Ibidem*, 155. or.

¹⁶⁶ VI. atala, 9. ahap. *Net* = biziki, erruz, hitz gaskoina.

¹⁶⁷ VI. atala, 6. ahap. *Dakusat* = ikusten dut.

Antitesi anitzak:

Gau-egun, goi-arrats, edate-jatean
ebiltze-gelditze, jaikite-etzatean,
zuzaz dizut penamendu
neure penen luzamendu¹⁶⁸.

Maite/gorroto:

Aldiz dun maitariaren
mait'orde hig'ukena,
eder eztena
hi bezalako ederraren¹⁶⁹.

Heldua/joana:

Haren izena Joana,
ez ote gaizki emana?
Ezi orai heldu dena
nola lizate joana¹⁷⁰.
Eztitzauzte hurbiltu, ez heldu
aitziti zitzauzte gibelu¹⁷¹

Jabe/nerabe:

Aspaldi nola zuen norhabe
izan bainaiz, zuek ene jabe¹⁷².

Hotza/beroa:

Hotzak beroa du nitan,
urak sui'eraikiten¹⁷³.
Elhurak alabadere
naduka ni, hotz badere,
errerik bihotzean¹⁷⁴.

¹⁶⁸ VI. atala, 7. ahap.

¹⁶⁹ XI. atala, 3. ahap. *Hig'ukena* = *bigu* edo gorroto ukana. *Ukena* balio substantibalez.
Cfr. *Lafon*, «Notes pour...», 76 or.

¹⁷⁰ XIII. atala, 7. ahap. Hemen antitesiazko jokua *Joana* emaztekiaren izenez baliatuz.
Hurrengoan *handi/eskas*-en arteko kontraezarpina: «Ezi espaldi du haren/ merezi handiaren/
ezagutza dudala,/et'ene eskasgoaren» (XIII. 28. ahap.). Baita «Gaua goizak ordaritan/biharamunt
dazano» (Beste zenbait olerki, II, 1 ahap.).

¹⁷¹ Ezkontidearen hil-kexua, 3gn. multzoa.

¹⁷² Ibidem, 2gn. multzoa.

¹⁷³ XIV. atala, 3. ahap. *Urak sui(a) eraikiten* = urak sua sortzen.

¹⁷⁴ XIV. atala, 2. ahap. Ildo beretik *gortharzuna* = batean *gothor* (duro) eta bestean *gori*
(incandescente) gisa: «Nik, gotharzun, zuk gorthazun,/derakuskegu elkarri» (Beste zenbait
olerki, II. 3. ahap.). Lafonen itzulpenean antitesia nabarmen: «Je me montre ardent, et vous
sourde: telle est notre attitude mutuelle» (Art. c. 44. or.). *Begirada* ezkutapenaren antitesiaz
«gordatzen... miratzen» dioenean (XVI. atala, 2. ahap.). Baita *iluna/argiaren* kontrajarrera
«Nahiz ezpegi gauaz ilhargi/ni zure begi/ederrek argi» (XVI. atala, 1. ahap.).

XX. KOLOREAK

Oihenarten poetikan azaltzen diren aipu kromatiko gehienak zentzu fisiko eta somatikoan daude, hots, *Xuria* eta *Beltzarana* gisako damen soinaren deskribapen gisa. *Xuri* kolorea da geihenik aipatua; gero *xuri-gorri*, *beltzuria* (nahiz-ta *belzuria* hitzak zentzu desberdina eduki, noiz-noiz), eta, ondoren *horia* eta *gorria*. *Urrea* eta *zilarra* ere adierazpen kromatikoak daude, maiz, poesia ernazentistaren ildotik. Ikus ditzagun, lehenik, kolore soilak:

a) *Zuria*:

Esku eta zango biak
xuri bezain guriak¹⁷⁵.
Ezpainak ba dirudi
dela koral-isuri,
hortzak, lepo, bulharra
elhurra bezain xuri¹⁷⁶.
Eskua xuri, nola
arraulze berri erruna¹⁷⁷.
Aldiz bi beharriak
xuri miragarriak¹⁷⁸.
Esku, erhi, et'ahurra,
hain xuri, zein elhurra¹⁷⁹.

Komeni da kontuan edukitzea Ertaroan eta Ernazimenduan kolore *zuria* zela onetsiena, *beltzarana*, aldiz, gutietsiagoa. Horren adierazpen hurrengoak: «Aunque soy morena,/blanca yo nací,/guardando el ganado/la color perdí» (*M. Frenk Alatorre*, *Lírica española de tipo popular*, 121. or.), «Blanca me era yo/cuando entré en la siega;/díome el sol,/y ya soy morena» (*Ibidem*, 122 or.)¹⁸⁰.

Dena den, Oihenartengan *Beltzarana* gaztaroko dama bat delarik baliteke kolore hori hain gutietsia ez izatea; halere, kolore *zuriaren* lehentasuna nabari Oihenarten neurtitzetan ere.

b) *Horia*:

Buruko bilo hori
urhea bezain hori¹⁸¹.

¹⁷⁵ X. atala, 9. ahap.

¹⁷⁶ XII. atala, 9. ahap.

¹⁷⁷ XII. atala, 10. ahap.

¹⁷⁸ XIII. atala, 21. ahap.

¹⁷⁹ XIII. atala, 21. ahap.

¹⁸⁰ Luis M. Mujika, *Euskal lirika tradizionala*, III alea, 491-492. or.

¹⁸¹ XII. atala, 7. ahap.

c) *Urdina:*

Margarita,
bai daitita
othe huts zin egitez,
begiz urdin
bezain gordin
zarela zur'egitez¹⁸².

d) *Kolore konposatuak:*

Xurigorri:
Kristalez du belarra
sudurr'oro zillarra,
mazelak xuri-gorri,
perla hutsez bidarra¹⁸³.

Beltzuri:
Zuk zuriak belzuriak,
poru, handitarzunak¹⁸⁴.
Eta hunki-jin erran orde,
ari zitzauzat belzuri¹⁸⁵.

e) *Metaleak esanahi kromatikoz:*

Urrea:
Buru ederreko adatsa
laxurik baderatza,
ba daitso gerriraino
urh' izpiz aberatsa¹⁸⁶.

XXI. SOMATISMOA

Oihenarten poetikan oso nabarmen autoreak maitaturiko anderekien gor-puzkera deskribatzeko joera. Maiteminduen gorputz-atal gehienek aipu berezia dute. Batzutan, aipu horiek halako aldarte erotiko xume baten adierazpenetan ematen dira. Oihenarten erotismoa apala da, noski, ernazimenduko oldetan kokatu beharrekoa, hots, sensualitate sotilez bilduriko somatismo adierazkor

¹⁸² II. atala, 1. ahap. *Urdin/gordin* delakoan hoskidetasuna, agian, bi epitetoen hurbiltasunaren arrazoiak.

¹⁸³ XII. atala, 8. ahap. *Lafonek* «Le menton en perles pures» *perla hutsez bidarra* delako itzultzean («Notes pour...», 77. or.).

¹⁸⁴ Beste zenbait olerki, II. 4.

¹⁸⁵ Beste zenbait olerki, V. 8. ahap. *Hunki-jin* = ongi-etorri. *Ari zitzauzat* = ari zatzaiz.

¹⁸⁶ XIII. 22. ahap. Gaurko euskararen honela litzateke: «Buru ederreko adatsa lasaki erortzen uzten badu, gerriraino jaitsiko zaio (*daitso* «jaitsi»ren formula sintetikoa), urre izpitan aberats».

batean. Ondorengo beste atal batean ikusiko dugunez, damaren soin-atalak iruditeria ernazentista batez trataturik daude, *perlak*, *kristalak*, *marfila* (bolia), *korala* eta gisakoak azaltzen zaizkigularik. Hona bere neurtzetan somatismo sentsuala isladagarri den testu zenbait:

a) *Soina orokorki*:

Gorputza duelarik
 luzekara, hilarik
 xuxen du, et'ezta lodi,
 ez mehe soberarik¹⁸⁷.
 Haren gorputz lerdena
 da nik dudan maitena¹⁸⁸.

b) *Ileadatsa*:

Buru ederreko adatsa
 laxurik baderatza¹⁸⁹.
 Adats ikustekoa
 aztaleranokoa¹⁹⁰.

c) *Biloa, ilea*:

Buruko bilo hori
 urhea bezain hori¹⁹¹.

d) *Bekokia*:

Lehenik, bekokia
 moldeaz idokia
 iduri, iguzkiareki
 argiz ihardukia¹⁹².

e) *Betartea, aurpegia*:

Haren ahorpegia
 zer? Baderragu egia
 zer derrakegu dela
 bizik izartegia?¹⁹³.

¹⁸⁷ XII. atala, 5. ahap.

¹⁸⁸ XIII. atala, 8. ahap.

¹⁸⁹ XIII. atala, 23. ahap. *Baderatza* = *etzan* aditzaren sintetikoa. Iruditeria ernazentista *ileadatsa* bizkarrean gerrirano *ur*re kolorez (*ba daitso gerrirano/urh'izpiz aberatsa*) jaisten dela dioenean.

¹⁹⁰ X. atala, 4. ahap.

¹⁹¹ XII. atala, 7. ahap.

¹⁹² XIII. atala, 10. ahap.

¹⁹³ XIII. atala, 9. ahap. *Īldo beretik*: «Ederrenen bardina/ (ezpadohat'aitzina)/da begitartez» (X. atala, 5. ahap.).

f) *Begiak:*

Begiz urdin
bezain gordin
zarela zur'egitez?¹⁹⁴.
Noizten begiez
egin erautan zauria¹⁹⁵.
Begi gureak-ara
zirudien bertara¹⁹⁶.

g) *Sudurra:*

Kristalez du belarra
sudurr'oro zillarra¹⁹⁷.
Oi, zeric du sudurra!
Ez egi', ez apurra;
xorhi, begi hont-garri,
hala hala muturra¹⁹⁸.

h) *Belarriak:*

Aldiz bi beharriak
xuri miragarriak...¹⁹⁹.

i) *Masailak:*

Gero ahutz-araldea
potarentzat lardea...²⁰⁰.
Mazelak xuri-gorri²⁰¹.

j) *Ezpainak:*

Ezpainak ba dirudi
dela koral isuri²⁰².
Ezpainak, arros'orri
gorriak bezain gorri²⁰³.

¹⁹⁴ II. atala, 1. m

¹⁹⁵ IX. atala, 1. ahap. *Xuria* dama aipatuz. Baita: «Begi bizi, so hutsaz/maitharazi diroena» (X. atala, 6. ahap.), «Begi xiloak ditu/izar bigez garnitu/begitartea hanti/zauka hambat argitu» (XII. atala, 6. ahap.).

¹⁹⁶ XIII. atala, 16. ahap.

¹⁹⁷ XII. atala, 8. ahap.

¹⁹⁸ XIII. atala, 13. ahap. Eta oraindik: «Neguan, elhurte batez, /laztanak eskuta batez/ sudurra zaturirik/sudurrak min-har etzezan...» (XIV. atala, 1. ahap.).

¹⁹⁹ XIII. atala, 12. ahap.

²⁰⁰ XIII. atala, 11. ahap. *Ahutz* delakoaren etimologia aski probableki lat. *fauces*-etik. Ikus M. Agud, A. Tovar, *Diccionario etimológico vasco*, II, 508. *Maxela* (*masaila*), berriz, lat. *maxilla*-tik. Cfr. Luis M. Mujika, *Latina eta erromanikoaren eragina euskaraz*, 64. or.

²⁰¹ XII. atala, 8. ahap.

²⁰² XII. atala, 9. ahap.

²⁰³ XIII. atala, 14. ahap.

k) *Ahoa eta mihia:*

Ahoño, mihi ozena,
hortzik den aratzena²⁰⁴.

l) *Hortzak:*

Hortzik den aratzena²⁰⁵.
Hortzak aitzintzen, xuriz,
ezain ezne isurkorri²⁰⁶.

ll) *Okotza:*

Bidar hori, behala
nola boli-zotala²⁰⁷.

m) *Lepoa:*

Lepho arrai miratzeko,
goxo besarkatzeko²⁰⁸.

n) *Besoak:*

Besoa bertz'oreoren
patrointzat sor zedina²⁰⁹.

o) *Eskua, ukabila:*

Ukaraia, besoa,
arhan-lil'itxurako²¹⁰.
Esku eta zango biak
zuri bezain guriak²¹¹.

p) *Hatzak:*

Esku, erhi, et'ahurra
hain xuri, zein elhurra²¹²
Erhi mehe, gaineti
zilharztatu iduriak²¹³.

r) *Bizkarra:*

Ezta gupi, ez zehar, ez,
bana xuxen bizkarrez²¹⁴.

²⁰⁴ X. atala, 6. ahap.

²⁰⁵ X. atala, 6. ahap.

²⁰⁶ XIII. atala, 14. ahap.

²⁰⁷ XIII. atala, 17. ahap. Lafonek itzultzen du: «Son menton ressemble à un bloc d'ivoire» (Art. c. 19. or.).

²⁰⁸ X. atala, 7. ahap. Eta, oraindik, idarokikorrage: «Lepoa perla biziz/orhatua bezala» (XIII. atala, 17. ahap.).

²⁰⁹ XIII. atala, 20. ahap.

²¹⁰ X. atala, 8. ahap. «Eskua xuri, nola/arraultze berri erruna» (XII. atala, 10. ahap.).

²¹¹ X. atala, 9. ahap. Ildo beretik: «Ordua, bi hitz zuri erraiteko,/zur'eskuari banatzeko» (V. atala, 5. ahap.).

²¹² XIII. atala, 21. ahap.

²¹³ X. atala, 9. ahap.

²¹⁴ X. atala, 3. ahap.

s) *Bularrak*:

Bolharr'aski ilhumbean
argi zerbitzatzeko²¹⁵.
Ugatz gogor, lar-xuri...²¹⁶.

t) *Gerria*:

Baitare gerri hersiz
orotako lehena²¹⁷.
Beru ederreko adatsa
laxurik baderatza,
ba daitso gerriraino...²¹⁸.

u) *Sabela*:

Balin balu, sabela
garhi nerrake dela...²¹⁹.

v) *Zangoa, aztala*:

Zango aratsu, xuguna...²²⁰.
Zango zorhiki egina
paieruz hobe'ezina²²¹.
Adats ikustekoa
aztaletaranokoa²²².

w) *Oinak*:

Oina, kaixuz, nolako?
Ikusten gogarako...²²³.
Oina doituz bezala
meharr'eta laburra²²⁴.

XXII. IRUDITERIA ERRENAZENTISTA

Esan beharrik ez dago Oihenart dugula euskal poesia kultista aintzinakoan poetarik landu eta errenazentistena, jarrera estilitikoa, garbizaletasun lexikala eta,

---

²¹⁵ X. atala, 7. ahap.

²¹⁶ XIII. atala, 18. ahap.

²¹⁷ XIII. atala, 8. ahap.

²¹⁸ XIII. atala, 22. ahap.

²¹⁹ XIII. atala, 19. ahap.

²²⁰ XII. atala, 10. ahap.

²²¹ XII. atala 20. ahap.

²²² X. atala, 4. ahap.

²²³ X. atala, 8. ahap.

²²⁴ XIII. atala, 21. ahap.

batez ere, hemen azterkizun dugun iruditeriaren aldetik. *Gazteluzarren* txinparta ernazentista zenbait askoz apalagoa da Oihenartekin gonparatuta.

Jakina denez, ernazimenduan Grezia eta Erromako kultura klasikora itzulera gertatu zen Italian, Frantzian eta Espainian, batez ere. Honela, Italian Ariosto, Torcuato Tasso eta beste batzuk Homero eta Virgilioren poetika berreskuratu zuten, eta bere eragina, maiz, bilustasunez bilduta, Espainiara Boscán eta Garcilaso de la Vegaren eskutik etorri zen.

Frantzira ernazimendua prosan Rabelaisen eskutik, batez ere, sartu zen, eta poesian Marot eta Ronsarden bitartez. Ronsarden poesia amodiozkoak eragin handia izan zuen olerkian. Bere *Odes* eta *Amours* obrak gaur egun gogozkoenak. Dena den, Ronsardek bi joera ditu, bat erudito eta hanpurusogoa, bestea apal eta intimistagoa. Azken honek eragin handia eduki zuen.

Oihenart XVII. mendean kokatzen da, nagusienik. Bai Marot eta bai Ronsard XVI mendeko autoreak ditugu. Ernazimenduaren ukitua, Oihenarti behar bada, iritsi ziezaiokeen autore hauen eskutik. Bestalde, Oihenartek kultura klasikoaren zukeen ezagumena, hots, Grezia eta Erromakoarena, ez da ahantzi behar. Guri ez dagokigu hemen eragin literario hipotetikoaren azterketa egitea, irudien eta sinboloen konstatapena baino. Horretara mugatuko gara. Francisque-Michel euskalariak Maroden eragina bilatzen dio, baino Oihenartek Marotengandikoa baino zabalagoak eduki ditzake.

Oihenarten gaztaroko neurtitzetan ez da hain nabarmen kutsu bukolikoa, hots, artzain girokoa, amodioaren pasartetakoa baino. Alde honetatik kultur klasikoan ezaguna zen irudi zenbait, gerora Italian zehar Frantziara, Espainiara eta abarretara hedatua, konstatagarri Oihenarten poetikan ere. Adibidez, ileadatsa *urrezkoa* (cabellera de oro) dela esatea, ezpainak *arrosak*, hortzak *esnezkoak*, begiak *izarrak*, larrua *elur-kolorezkoa* (*piel nivea*), bekokia *eguzkia*, masailak *kristal* eta *marfilezkoak*, eta abar iruditeria ernazentista erabiltzea da, eta, azken finean, urreneko iturri batetik datorren kultura klasikoan atondutako irudi batzu gureganatzea. Ronsard eta Garcilaso gisako autoretan iruditeria hori atzemangarri. Oihenarten kasuan, noski, Frantziako ernazimenduaren eragina zuzenagotzat jo behar da.

Sarrera honetan esandakoak kontuan edukirik, azter dezagun hurbilagotik Oihenarten sinbolismo somatikoak. Nahiz eta poesia bukolikoko elementu zenbait atzeman bere neurtitzetan, funtsean, damaren somatismoa eta harekin loturiko iruditeria ernazentista da hedatuena. Paisaiako elementuak ez dira hain ugariak; adierazpen somatikoak, ordea, bereziki, *Xuria*, *Beltzarana* eta *Joanaren* soina deskribatzean, oso sugerigarri, bizi eta oparoak dira, eta gehienak iruditeria klasiko-ernenazentista baten ildotik.

Irudi batzuk arlo botanikotik datoz, *arana* (besoa) eta *arrosa* (ezpainak) kasuak bezala; beste batzuk naturako fenomenoetatik (*elurrezkoak* dira, adibidez, hatzak, bularrak, hortzak, eta lepoa; *izarrak*, *izartegia*, *artizarra* eta

eguzkiaren gisako bekokia, betartea, begiak). Bestalde, metale preziatuen aipua *urrea* (ileadatsa), *zilarra* (hortzak), *perla* (lepoa, okotza), *korala* (bularra), *marfila* (okotza), *kristala* (belarria) kasuetan. Iruditeria hau, noski, errenazentista da, eta tradizio klasikoko mintzairarekin lotua ²²⁵.

Goazen iruditeria hau damaren soin-atalak aipatuz aztertzeraz; sailkapena sinboloen ildotik eginen dugu.

1) *Izadiko elementuak*:

a) *Eguzkia* = bekokia, kopeta:

Lehenik, bekokia
moldeaz idokia
iduri, iguzkiareki
argiz ihardukia²²⁶.

b) *Izarrak, izartegi, artizarra* = begiak, betartea, biloa:

Haren ahorpegia
zer? Baderragu egia
zer derrakegu dela
baizik izartegia?²²⁷
Beraz bilho; en 'artizarra,
lardei'oro kampa²²⁸.
Begi gureak-ara
zirudien bertara,
bana kanbiatu da
geroz izarretara²²⁹.
Begi xiloak ditu
izar bigez garnitu,
begitartea hanti
zauka hambat argitu²³⁰.

²²⁵ Gazteluzarren poesian badira, esan dugunez, iruditeria errenazentistaren zentzuak, bainan ez Oihenarten hedaturaz. Hona kasu zenbait: «Urrun adi Parnaseko /musa zahar profanoa/ eta zu zaro zeruko /musa berri dibiñoa», «O diamanten klartasuna;/ o perlen distiadura» (*Egia katolikak...*).

Orixen kasuan (XX. mendeko autore klasizista) iruditeria gehiago konektatzen da Gaztelako mistiko eta aszetikoekin (San Joan Gurutzekoa, Fr. Luis Leongoa eta kideekin); azpi oinarriak, neurri handi batean, Bibliako *Kantuen Kanta* liburuaren iruditerian, nahiz eta itxia ez egon ernazimenduko simbolismora aipaturiko autoreen zehar. Cfr. Luis M. Mujika, «Sinbolismoa eta eraginak Orixe-ren poesian», in *Orixe-ren aportazio literarioak*, EHU (Udako ikastaroak), 47-94. or.

²²⁶ XIII. atala, 10. ahap.

²²⁷ XIII. atala, 9. ahap. Ahapaldi honetan *erran* aditzaren bi sintetiko: *derrakegu* = *erran* dezakegu, *baderragu* = *erraten* badugu.

²²⁸ XV. atala, 8. multzoa. *Artizarra* = *estrella venus*, *argi* eta *izar* konposatuetatik. *Argi* delakoak konposakeran *art-* formula, *arturratu* kasuan bezala.

²²⁹ XIII. atala, 16. ahap.

²³⁰ XII. atala, 6. ahap.

d) *Elurra* = eskua, hatzak, hortzak, lepoa, bularra:

Esku, erhi, et'ahurra,
haim xuri, zein elhurra;
oina doituz bezala
meharr'eta laburra²³¹.

d) *Ilargia* = begia:

Nahiz ezpegi
gauaz ilhargi,
ni zure begi
ederrek argi²³².
Ezpainak ba dirudi
dela koral-isuri,
hortzak, lepo, bulharra
elhurra bezain xuri²³³.

2) *Botanikatik jasotako elemenduak:*

Kontutan edukitzekoa da euskal lirika zaharrak zenbateraino garatu duen botanika arlotik datorren iruditeria gozo eta sotila, *arana*, *ezpela*, *iratzea*, *sagarra*, *mihilua*, *arrosa*, *mertsika*, *gerezia*, besteen artean, aipagarri direlarik. Cfr. Luis M. Mujika, *Euskal lirika tradizionala*, III. alea, 513-533.

a) *Arrosa* = ezpainak:

Ezpainak, arros'orri
gorriak bezain gorri²³⁴.

b) *Arana* = besoa, ukabila:

Oina, kaisuz, nolako?
Ikusten gogarako;
ukaraia, besoa,
arhan-lil'itxurako²³⁵.

c) *Jirofleia*

Nola baratze lantzekoan
jirofleiak, uda beroan (*Ezkontideen bil-kexua*, 10. multzoa)

²³¹ XIII. atala, 21. ahap. *Elurraren* aipamena ere antitesi baten barnean, bihotzaren aldarteak adieraziz: «Elhurraz gaineti, hotzaik,/bai karroinik, bai izotzik/ba deia deus lurtean?» (XIV. atala, 2. ahap.). *Karroin* = jela, horma.

²³² XVI. atala, 1. ahap.

²³³ XII. atala, 9. ahap.

²³⁴ XIII. atala, 14. ahap.

²³⁵ X. atala, 8. ahap. *Ukaraia* = ukabila. *Arhan-lil(i)* = arana (flor de ciruelo).

d) *Liliak*:

Sagartzeak, lilitan jarten
 bad'eta, lilitu ondoan
 ostutzen ere, gero ekarten
 du frutua ber'aroan (*Beste zenbait olerki, V, 3 ahap.*)
 Nik hatsean, lili orde, zuten
 bat'ukan ditut karezak (*Ibidem, 4 ahap.*)
 Geroz oihana lilitu da
 bait'ar'orstatu lauretan
 ud'ere negu, negi'uda
 gerthatu da hainbertzetan (*I atala, 2 ahap.*)

3) *Metale preziatuak*:

a) *Urrea* = biloa (ilea):

Buruko bilo hori
 urhea bezain hori,
 bana gordatzen du, eta
 salhatze'ez da sori²³⁶.
 Ile urrestatu horiak
 nadukate harturik²³⁷.

b) *Zilarra* = eriak, hatzak:

Gero ahutz araldea,
 potarentzat lardea,
 ezt'igeltsu, ezta zilar,
 bana kristal-ordea²³⁸.
 Esku eta zango biak
 xuri bezain guriak,
 erhi mehe, gainetik
 zilharztatu iduriak²³⁹.

4) *Elemendu bitxiak*:

a) *Korala* = ugatzak, ezpainak:

Ugatz gogor, lar-xuri,
 leunez balouz'iduri;

²³⁶ XII. atala, 7. ahap. *Sori* = zilegi.

²³⁷ Beste zenbait olerki II. 2. ahap.

²³⁸ XIII. atala, 11. ahap.

²³⁹ X. atala, 9. ahap.

mokoetan xartaturik
koralez bi mohuri²⁴⁰.

b) *Marfila* = okotza:

Bidar hori, berhala
nola boli-zotala²⁴¹.

c) *Perla* = lepoa, masaila:

Lepoa perla biziz
orhatua bezala²⁴².
Mazelak xuri-gorri,
perla hutsez bidarra²⁴³.

d) *Kristala* = kopeta:

Kristalez du belarra
sudurr'oro zillarra²⁴⁴.

5) *Beste zenbait elemendu*:

a) *Esnea* = hortzak:

Ezpainak arros'orri
gorriak bezain gorri:
hortzak aitzintzen, xuriz,
ezein ezne isurkorri²⁴⁵.

Hemengo irudietan metafora zenbait lotuta, damaren deskribapen somatiko-koa egitean eta emaztekoa karakterizatzean irudi berezitara jotzen baitu. Hala-nola, *zeta*, *burdina*, *tragaza* (gezia), *beruna*, *altzairua*, *enara*, *hautsa*, *igeltsua* ildo horretakoak. *Tragaza*, garbiro, irudi ernazentistaren ildokoa amodioaren trataeran.

a) *Enara*:

Zerik inhara
naiteeno akit,
noa horra, hara,
nor'ezpaitakik²⁴⁶.

²⁴⁰ XII. atala, 18. ahap. *Mohuri* = bihi, ale. *Balowz(a)* = fr. velours, gazt. terciopelo. Baita: «Ezpainak badirudi dela koral isuri» (XII atala, 9 ahap.).

²⁴¹ XIII. atala, 17. ahap. Baita sudurrari dagokionez: «Kristalez du belarra/sudurr'oro zillarra» (XII. atala, 8. ahap.).

²⁴² XIII. atala, 17. ahap.

²⁴³ XII. atala, 8. ahap. *Mazela* = masaila, lat. *maxillam*-etik.

²⁴⁴ XII. atala, 8. ahap. Azken irudi gehienok gaztetako *Beltzarana* damari eskainitakoak.

²⁴⁵ XIII. atala, 14. ahap. Azken hau *Joana* emaztekiari eskainitako neurtitzetan.

²⁴⁶ XVI. atala, 5. ahap.

b) *Tragaza* (gezia):

Et'ene bihotz gaxoak
higanik, maita-sari,
herskailu ordari,
zitin tragaza-xiloak²⁴⁷.

c) *Zeta*:

Leunez, baitare mehez,
zetaren gainekoa²⁴⁸.
Adatsa ikustekoa
aztaleranokoa

d) *Burdina, altzairua, beruna*:

Ez, ez, ahal aint'engana;
eztun alzeiru, ez burdina,
ez-eta berun hotza²⁴⁹.

e) *Hautsa*:

Ezpaneazazu
hauts gertha naite²⁵⁰.

f) *Igeltsua* (kisulabea):

Zurekin batu
et'aize gabe.
Su naiz bilhatu
ta kisu-labe²⁵¹.

Ezkontideen hil-kexua delakoan (hots, *Joana* emazte hilari eskainitako hil-eresian) *musak* eta *Febus* mitologiakoa nabarmen («Ezi balitu Jainko arxeter/ (zeinen baitzarete bereter) /izenez Phebus deritzanak»).

²⁴⁷ IX. atala, 1. ahap.

²⁴⁸ X. atala, 4. ahap.

²⁴⁹ IX. atala, 2. ahap.

²⁵⁰ XVI. atala, 11. ahap. Baita: «Laster hil dadin/zuhaurk egigu; /ilhaunt enadin, ahal daidizu» (XVI. atala, 10. ahap.).

²⁵¹ XVI. atala, 9. ahap. *Kisu* = lat. *gypsum*-etik.

Hasieran aipatzen genuenez, Oihenarten mintzaira arkaizanteak gaur egun itzalirik dugun hitz eta adizkera anitz. Hona pilaturik neurtitzetako adiz *sintetiko* zenbait, batzu, dagoeneko, testuan azalduak: *Baitagidazu*, *narrain*, *nakutsun*, *zindiaurizan* (*jawgin aditzatik*), *banatxeko*, *dakusat*, *dirankedala*, *neroske*, *dauntzanak* (*eizan aditzatik*), *datxen* (*etxekei aditzatik*), *baderragu*, *derrakegu* (*erran aditzatik*), *leriztan*, *zaramatza*, *bailedas(e)*, *derakustano*, *derakuskegu*, *negizu* (*egin aditzatik*) *narraizu* (*jarraitu aditzatik*), *badagidazu*, eta abar.